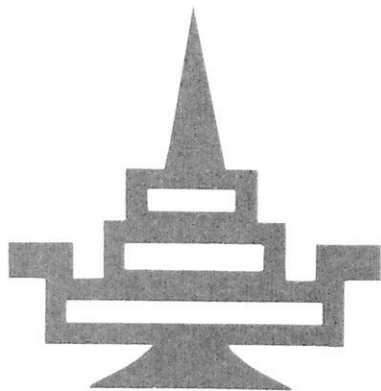

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
(ΚΕΜΕ)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1981

**ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ**

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὄργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
(ΚΕΜΕ)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1981

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στό νέο (μεταβατικό) πρόγραμμα της Γ' Γενικού Λυκείου ή πρώτη ομάδα μαθημάτων επιλογής περιλαμβάνει και τα Άρχαϊα Έλληνικά, για τα οποία έχουν διατεθεί τρεις διδακτικές ώρες την εβδομάδα. Από αυτές, οι δύο θα αφιερωθούν στη διδασκαλία αρχαίας ελληνικής θεματογραφίας. Για την πληρέστερη κατατόπιση του φιλολόγου που θα διδάξει το μάθημα, παραθέτουμε την περικοπή του αναλυτικού προγράμματος που αφορά την εργασία που θα γίνει στη σχολική αίθουσα με βάση τα θέματα αυτά: «Έφ'όσον ο καθηγητής διαπιστώσει ότι η τάξη δέν παρουσιάζει σημαντικά κενά στη γλωσσική (και ιδιαίτερα τη συντακτική) κατάρτιση, προβαίνει στη συνηθισμένη για την έρμηνεία αρχαίων κειμένων από τό πρωτότυπο έπεξεργασία, με ιδιαίτερη έπιμονή στη νοηματική και λογική έπεξεργασία. Στην αντίθετη περίπτωση, παράλληλα με την εργασία αυτή συμπληρώνει τά κενά που παρουσιάζει ή γλωσσική κατάρτιση τών μαθητών με βάση τά διδασκόμενα άποσπάσματα».

Τό Τμήμα Μέσης Έκπαιδεύσεως του Κέντρου Έκπαιδευτικών Μελετών και Έπιμορφώσεως (ΚΕΜΕ), για νά βοηθήσει τούς φιλολόγους που θα διδάξουν τό μάθημα στη Γ' Λυκείου, συνέταξε τό σύντομο αυτό βοήθημα, με τό όποιο έλπίζουμε ότι θα εξασφαλιστεί ή άπαραίτητη όμοιογένεια της ύλης που θα διδαχτεί και οι συνάδελφοι θα άπαλλαγούν από τή φροντίδα για την επιλογή κατάλληλων θεμάτων. Τό βοήθημα αυτό περιέχει δεκαπέντε αρχαία ελληνικά θέματα που καθένα τους έχει σημαντική έκταση, ώστε νά μπορούμε νά παρακολουθούμε τό ξεδίπλωμα της σκέψης του αρχαίου συγγραφέα με σχετική άνεση. Τό καθένα από τά θέματα αυτά πλαισιώνεται από:

- α) Σύντομο κατατοπιστικό εισαγωγικό σημείωμα.
- β) Τίς απαραίτητες κάθε είδους έρμηνευτικές παρατηρήσεις, και
- γ) Θέματα για συζήτηση και εργασίες.

Ἡ ἔκταση τοῦ βιβλίου ὑπολογίστηκε ἔτσι, ὥστε οἱ ὥρες πού θά διατεθοῦν νά ἐπαρκοῦν γιά τή διδασκαλία ὄλων τῶν θεμάτων στό σύνολό τους (μέ τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση νά ὀλοκληρῶνεται ἡ διδασκαλία κάθε θέματος σέ τρεῖς τό πολύ διδακτικές ὥρες). Ὁ καθηγητής πού θά διδάξει τό μάθημα μπορεῖ:

α) Νά καθορίσει αὐτός τή σειρά μέ τήν ὁποία θά διδάξει τό κάθε θέμα, χωρίς νά δεσμεύεται ἀπό τή σειρά μέ τήν ὁποία παρατίθεται αὐτό στό βιβλίο.

β) Νά ὀρίσει μέ ποιά ἀπό τά «Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες» θά ἀσχοληθεῖ ἡ τάξη, ὅταν κρίνει ὅτι τά θέματα αὐτά εἶναι περισσότερο ἀπ' ὅσα μποροῦν νά μελετηθοῦν στό διαθέσιμο χρόνο.

Τό βιβλίο αὐτό εἶναι καρπός τῆς συνεργασίας ὄλων τῶν φιλολόγων (Συμβούλων καί Εἰσηγητῶν) τοῦ τμήματος Μ.Ε. τοῦ ΚΕΜΕ. Ἡ ὀριστική μορφή καί ἡ ὁμοιογένεια τοῦ βιβλίου ὅπως καί ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ὀφείλονται στόν Εἰσηγητή τοῦ ΚΕΜΕ κ. Κυρ. Κατσιμάνη.

1. Ἡ ἀπόκτηση τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν

Τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλη. Διαπραγματεύονται ἠθικά θέματα καὶ ἐκδόθησαν ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ φιλοσόφου Νικόμαχο. Ἡ πιὸ κάτω ἐνότητα εἶναι τὸ Α΄ κεφάλαιο ἀπὸ τὸ Β΄ βιβλίον καὶ ἔχει ὡς θέμα τὸν τρόπο ἀποκτήσεως τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν.

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὕτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δεξασθαι αὐτάς, τελειομένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. Ἐτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλακίς ἰδεῖν ἡ πολλακίς ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μαθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθετοῦσι τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοῦς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τούτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθῆ φαύλης. Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ

μη οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἄν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἄν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοὶ. Ὅμοιως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σὺφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφονται, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἐξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιᾶς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἐξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

(Ἀριστοτ. *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1103 a 14-1103 b 25)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *διττός*: ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ δύο μέρη. Ὁ δύο εἰδῶν.
- *μικρὸν παρεκκλίνω*: λίγο διαφέρω (τὸ *μικρὸν* εἶναι σύστοιχο ἀντικείμενο).
- *οὐθέν*: μεταγενέστερος τύπος τοῦ *οὐδέν*.
- *οἶον*: ὅπως, π.χ.
- *οὐτ' ἄρα φύσει... ἔθους*: τὸ νόημα: ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὶς προδιαθέσεις νὰ γίνῃ ἐνάρετος, οἱ προδιαθέσεις αὐτές γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν χρειάζονται ἐθισμό, ἐνέργεια, πράξη, ἄσκηση. Ἄρα ὁ ἐθισμός, μολονότι δὲν ὑπάρχει στὴ φύση, δὲν εἶναι κάτι «παρὰ φύσιν», γιατί οὐσιαστικά συμπληρώνει καὶ ὑπηρετεῖ τὴ φύση.
- *ἀλλ' ἀνάπαλιν... ἐχρησάμεθα (ἐνν. ταῖς αἰσθήσεσι)*: ἀλλὰ ἀντιστρόφως, (πρῶτα) εἴχαμε (τὶς αἰσθήσεις) καὶ (μετὰ τὶς) χρησιμοποιήσαμε.
- *καὶ διαφέρει... φαύλης*: μιὰ πολιτεία εἶναι «ἀγαθὴ» ἢ «φαύλη» ἀνάλογα μὲ τὸ ἄν οἱ νομοθέτες τῆς ἐπιδιώκουν ἢ ὄχι νὰ βελτιώσουν ἠθικὰ τοὺς πολίτες. Ἡ πεποίθηση ὅτι κύριο ἔργο τῆς πολιτικῆς κοινότητος εἶναι ἡ ἠθικὴ τελείωση τῶν πολιτῶν ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ βασικὲς θέσεις τῆς ἀριστοτελικῆς ὁπως καὶ τῆς σοκρατικῆς καὶ τῆς πλατωνικῆς διδασκαλίας.
- *ἐκ τῶν αὐτῶν*: ἐμπρόθετος προσδιορισμός τῆς αἰτίας. *Διὰ τῶν αὐτῶν*: ἐμπρόθετος προσδιορισμός τοῦ μέσου. *Ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν*: ἀπὸ τῆς ἴδιας αἰτίας καὶ μὲ τὰ ἴδια μέσα.
- *ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἐξεις γίνονται*: οἱ ἐξεις ἀποκτῶνται μὲ ἐνέργειες ποὺ μοιάζουν μὲ αὐτές (δηλαδή: γιὰ νὰ ἀποκτηθεῖ κανεὶς τὴν ἐξὴ μιᾶς ἐνέργειας, πρέπει νὰ ἐκτελεῖ συχνὰ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια).

- οἱ μὲν... οἱ δέ... ἄλλοι... καὶ ἄλλοι...

- δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναί· πρέπει τὶς ἐνεργεῖές μας νὰ τὶς στρέφουμε πρὸς κάποια ὀρισμένη κατεύθυνση, νὰ τὶς προσαρμόζουμε σὲ κάποιο ἐνιαῖο κανόνα δράσης (ποιός, ἀ, ὄν· ὁ κάποιου εἶδους, ὁ κάποιας λογῆς).

Β' Θέματα γιὰ συζήτηση καὶ ἐργασίες

1. Νὰ βρεῖτε στὸ κείμενο στοιχεῖα πού νὰ δείχνουν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι νοῦς πρακτικὸς καὶ «προσγειωμένος».
2. Σύμφωνα μὲ ὅσα τονίζονται στὸ κείμενο, ἡ γνώση τῆς ἀρετῆς σημαίνει καὶ ἐξασφάλιση τῆς ἀρετῆς, γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη. Πῶς ἀποκτάται ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν ἄποψή του;
3. Ἀφοῦ ἀποδεικνύει ὅτι «τὰς ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον», ὁ Ἀριστοτέλης διατυπώνει μιὰ παιδαγωγικὴ ἀρχή. Ποιά εἶναι αὐτὴ καὶ ποιά ἡ σημασία της;
4. Νὰ βρεῖτε στὸ κείμενο σημεῖα, στὰ ὁποῖα ὁ Ἀριστοτέλης θυμίζει τὸ Σωκράτη, γιὰτὶ χρησιμοποιεῖ στὴν ἐπιχειρηματολογία του τὴν ἐπαγωγικὴ μέθοδο.

2. Ὁ ἄνθρωπος «φύσει πολιτικὸν ζῷον»

Στὰ «Πολιτικά» του ὁ Ἀριστοτέλης ἀναπτύσσει τὶς ἰδέες του γιὰ τὸν πολιτικὸ βίον. Ἰδιαιτέρως στὸ Α' βιβλίο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ἡ πιὸ κάτω ἐνότητα, ἐξετάζεται ἡ σύσταση τῆς πολιτείας. Κατὰ τὸ Σταγίριτη, ἡ πολιτικὴ κοινότητα διαμορφώνει τὸν ἄνθρωπο, γιὰτὶ ἡ συμβίωση τῶν ἀτόμων στὸ πλαίσιο τῆς ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση. Ἡ πρώτη μορφή πολιτικῆς κοινότητας στὴν ὁποία ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ γέννησή του εἶναι ἡ οἰκογένεια, εὐρύτερη εἶναι ἡ κώμη καὶ τέλος εὐρύτερη καὶ τελειότερη μορφή εἶναι ἡ πόλις – κράτος.

Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκειᾶς ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωναίαι. Τέλος γὰρ αὐτῆ ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις τέλος ἔστιν· οἶον

γάρ ἕκαστόν ἐστι τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην φαμέν τὴν φύσιν εἶναι ἕκαστου, ὥσπερ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. Ἐτι τὸ οὐ ἔνεκα καὶ τὸ τέλος βέλτιστον· ἢ δ' αὐτάρκεια καὶ τέλος καὶ βέλτιστον. Ἐκ τούτων οὖν φανερόν ὅτι τῶν φύσει ἢ πόλις ἐστὶ, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον, καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος· ὥσπερ καὶ ὁ ὕψ' Ὀμήρου λοιδορηθεὶς «ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος»· ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος καὶ πολέμου ἐπιθυμητής. Ἄτε περ ἄζυξ ὦν ὥσπερ ἐν πεττοῖς. Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον, δηλον. Οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ· λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῴων· ἢ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζῴσις (μέχρι γὰρ τούτου ἢ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθε, τοῦ ἔχειν αἴσθησιν λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνει ἀλλήλοισι), ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν· ἢ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν. Καὶ πρότερον δὲ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστίν. Τὸ γὰρ ὄλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους· ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὄλου οὐκ ἔσται πούς οὐδὲ χεῖρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἰ τις λέγοι τὴν λιθίνην (διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη), πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὄρισται καὶ τῇ δυνάμει, ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι ἀλλ' ὁμώνυμα. Ὅτι μὲν οὖν ἢ πόλις καὶ φύσει καὶ πρότερον ἢ ἕκαστος, δηλον· εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκεις ἕκαστος χωρισθεῖς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἔξει πρὸς τὸ ὄλον, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐθὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός.

(Ἀριστ. *Πολιτικά*, 1252 b 27 – 1253 a 29)

Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *πόλις*: πολιτεία, κράτος. Ἡ ἔννοια τῆς πόλης – κράτους σημαίνει ὁμοιογένεια πολιτῶν, ὀρισμένη ἐδαφικὴ ἐπικράτεια, κοινὴ γλῶσσα καὶ θρησκεία, κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ κοινὲς παραδόσεις.
- *αὐτάρκεια*: οικονομικὴ ἀνεξαρτησία τῆς πόλης πού μπορεῖ νὰ ἱκανοποιεῖ ὅλες τίς ἀνάγκες της.

- τοῦ ζῆν ἔνεκεν· γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν, τῶν ἀναγκῶν πού ἐπιτρέπουν τή διατήρηση τῆς ζωῆς.
- τοῦ εὐ ζῆν (ἔνεκεν)· γιά τήν εὐδαιμονία, γιά τήν ἐξασφάλιση μιᾶς ζωῆς ἀνώτερης ποιοτικά.
- τέλος· σκοπός / τελείωση, ὀλοκλήρωση (μέ τήν ἔννοια τῆς πλήρους ἀναπτύξεως).
- τέλος γάρ αὐτή... ἐκάστων· καί αὐτό, γιατί ἡ πόλη εἶναι σκοπός (ὀλοκλήρωση) ἐκείνων (δηλ. τῶν πρώτων κοινωνιῶν, ὅπως «αἱ κῶμαι» κτλ.) καί ἡ φύση εἶναι σκοπός (ὀλοκλήρωση)· ἡ κατάσταση λοιπόν στήν ὁποία βρίσκεται τό κάθε πράγμα δταν περατωθεῖ ἡ δημιουργία του, αὐτή λέμε πῶς εἶναι ἡ φύση τοῦ κάθε πράγματος.
- τὸ οὐ ἔνεκα καί τὸ τέλος βέλτιστον· τό τελικό αἶτιο (ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ὑπάρχει) καί ὁ σκοπός (ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ κάθε πράγματος) εἶναι· τό ὑπέρτατο ἀγαθό (γι' αὐτό τό πράγμα).
- διὰ τύχην ἀπολις· αὐτός πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν πολιτική κοινότητα ἀπό τυχαῖο περιστατικό (ὅπως ὁ ἐξόριστος πού ἀναγκαστικά ζεῖ μακριά ἀπό τούς συμπολίτες του).
- φαῦλος· ἀτελής, ἐλλιπής.
- ἀφρήτωρ· ὁ ἐκτός φυλῆς, γένους, οἰκογένειας.
- ἀθέμιστος· ὁ ἐκτός (θεῖου καί ἀνθρώπινου) δικαίου.
- ἀνέστιος· ὁ ἐκτός κατοικίας ἢ πατρίδας, ὁ ξηρμος.
- ὁ ὕφ' Ὀμήρου λοιδορηθεῖς·

Κατά τόν Ὅμηρο,
 «Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
 δς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόνετος»

(I, 63 – 64).

δηλαδή:

«Ἄσσογος, ἄσπιστος, παράνομος πού χαιρετ' ἂν ξεσπάσει
 σέ φίλους καί δικούς ἀνάμεσα ξεφρενιασμένη ἀμάχη»

(μετφρ. Καζαντζάκη – Κακριδῆ)

- ἄζυξ· ὁ χωρῖς σύντροφος, ὁ μόνος.
- πεττοί· κάτι ἀνάλογο μέ τά σημερινά «πούλια» πού χρησιμοποιοῦνταν σέ ἕνα εἶδος παιχνιδιού, τήν «πεττεία».
- οὐθέν· μεταγενέστερος τύπος τοῦ οὐδέν.
- εἰ μὴ ὁμωνύμως· παρά μόνο κατ' ὄνομα (δχι κατ' οὐσία). Ὅταν τό σῶμα καταστραφεῖ ὅσο σύνολο, τό χέρι πού μπορεῖ νά ἀποχωριστεῖ ἀπό αὐτό δέ λειτουργεῖ πιά ὡς χέρι· ἐπομένως εἶναι χέρι μόνο κατ' ὄνομα.
- ὡσπερ εἶ τις λέγοι τήν λιθίνην· προσδιορίζει καί ἐπεξηγεῖ τό ὁμωνύμως. Τό νόημα εἶναι τό ἑξῆς: Ἐνα τέρινο χέρι εἶναι ἕνα κατ' ὄνομα χέρι. Ἐπομένως ἡ «λιθίνη χεῖρ» λέγεται μόνον «ὁμωνύμως».

- *ἀναιρουμένον*... *ὁμώνυμα*: ἡ μετάφραση: γιατί όταν καταστραφεί τὸ σύνολο, δὲ θὰ ὑπάρχει πόδι οὔτε χέρι παρά μόνο κατ' ὄνομα, ὅπως ἂν μιλάει κανεὶς γιὰ πέτρινο χέρι (γιατί όταν τὸ χέρι καταστραφεί, γίνεται σάν κι αὐτό), ἐνῶ ὅλα προσδιορίζονται σύμφωνα μὲ τὸ ἔργο καὶ τὴ δύναμή τους, ὥστε, όταν δὲν εἶναι πιά τέτοια, δὲν πρέπει νὰ λέγονται ὅτι εἶναι τὰ ἴδια ἀλλὰ ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα.

Β' Θέματα γιὰ συζήτηση καὶ ἐργασίες

1. Συζητήστε τίς ἀπόψεις τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴ δημιουργία τῆς πολιτικῆς κοινότητος, ὑπογραμμίζοντας τὰ θετικὰ σημεῖα τους καὶ διατυπώνοντας τίς προσωπικὲς σκέψεις σας γι' αὐτές.
2. Νά γίνει ἀντιπαράθεση καὶ σύγκριση τῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴ γένεση καὶ τὸ σκοπὸ τῆς πολιτικῆς κοινότητος: α) μὲ τὴ θεωρία ποῦ ἀναπτύσσει μὲ τὸ μῦθο τοῦ Ὁ Πρωταγόρας στὸν ὁμώνυμο πλατωνικὸ διάλογο καὶ β) μὲ ἀνάλογες θεωρίες τοῦ Ρουσό.
3. Νά δικαιολογήσετε τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ὡς «ζῷου πολιτικοῦ».
4. Νά ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ ἀξιολογηθεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς φράσης: «πόλις... γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν».

3. Τὰ ἦθη τῶν νέων

Στὸ 12ο κεφάλαιο τοῦ Β' Βιβλίου τῆς Ρητορικῆς τοῦ Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναλύει τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη καὶ, γενικότερα, τὴ συμπεριφορὰ τῶν νέων. Ἔτσι μᾶς ἔδωσε τὸ μεστὸ κείμενο ποῦ ἀκολουθεῖ, ὅπου ἡ λεπτὴ ψυχολογικὴ παρατήρηση ὁδηγεῖ σὲ συμπεράσματα ποῦ σὲ πολλὰ σημεῖα τους φαίνονται σύγχρονα...

Οἱ μὲν οὖν νέοι τὰ ἦθη εἰσὶν ἐπιθυμητικοί, καὶ οἷοι ποιεῖν ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσιν. (...). Εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται· ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις καὶ οὐ μεγάλαι, ὥσπερ αἱ τῶν καμνόντων δίψαι καὶ πείναι. Καὶ θυμικοὶ καὶ ὀξύθυμοι καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῇ ὀρμῇ, καὶ ἥττους εἰσὶ τοῦ

θυμού· διὰ γὰρ φιλοτιμίαν οὐκ ἀνέχονται ὀλιγωρούμενοι, ἀλλ' ἀγανακτοῦσιν, ἂν οἶωνται ἀδικεῖσθαι. Καὶ φιλότιμοι μὲν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνοικοι· ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἡ δὲ νίκη ὑπεροχὴ τις. Καὶ ἄμφω ταῦτα μᾶλλον ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ ἤκιστα διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι, ὥσπερ τὸ Πιττακοῦ ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. Καὶ οὐ κακοῦθεις ἀλλ' εὐήθεις διὰ τὸ μήπω τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας. Καὶ εὐπιστοὶ διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι. Καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοι εἰσιν οἱ νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἀποτετυχηκέναι. Καὶ ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι· ἡ μὲν γὰρ ἐλπίς τοῦ μέλλοντός ἐστιν ἡ δὲ μνήμη τοῦ παροικομένου, τοῖς δὲ νέοις τὸ μὲν μέλλον πολὺ τὸ δὲ παρεληλυθὸς βραχύ· τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ μεμνήσθαι μὲν οὐδὲν οἶόν τε, ἐλπίζειν δὲ πάντα. Καὶ εὐεξαπάτητοὶ εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥαδίως. Καὶ ἀνδρειότεροι· θυμώδεις γὰρ καὶ εὐέλπιδες, ὧν τὸ μὲν μὴ φοβεῖσθαι τὸ δὲ θαρρεῖν ποιεῖ· οὔτε γὰρ ὀργιζόμενος οὐδεὶς φοβεῖται, τὸ τε ἐλπίζειν ἀγαθὸν τι θαρραλέον ἐστίν. Καὶ αἰσχυνηλοὶ· οὐ γὰρ πῶ καλὰ ἕτερα ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ πεπαιδεύονται ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον. Καὶ μεγάλωψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου πῶ τεταπεινώνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἀπειροὶ εἰσιν, καὶ τὸ ἀξιοῦν αὐτὸν μεγάλων μεγαλοψυχία· τοῦτο δ' εὐέλπιδος.

Καὶ μᾶλλον αἰροῦνται πράττειν τὰ καλὰ τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἦθει ζῶσι μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ, ἐστὶ δ' ὁ μὲν λογισμὸς τοῦ συμφέροντος ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ. Καὶ φιλόφιλοι καὶ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιωῶν διὰ τὸ χαιρεῖν τῷ συζῆν καὶ μήπω πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδέν, ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. Καὶ ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι παρὰ τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν πράττουσιν· φιλοῦσὶ τε γὰρ ἄγαν καὶ μισοῦσιν ἄγαν καὶ τᾶλλα πάντα ὁμοίως. Καὶ εἰδέναι πάντα οἶονται καὶ δισχυρίζονται· τοῦτο γὰρ αἰτίον ἐστὶ καὶ τοῦ πάντα ἄγαν. Καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς ὕβριν καὶ οὐ κακουργίαν. Καὶ ἐλεητικοὶ διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ θελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὐτῶν ἀκακία τοὺς πέλας μετροῦσιν, ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. Καὶ φιλογέλωτες, διὸ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν. Τὸ μὲν οὖν τῶν νέων τοιοῦτόν ἐστιν ἦθος.

Ἄριστ. *Ρητορική* 1389 a 3-b 18

Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- ἦθη· χαρακτηρισες και τρόποι συμπεριφορᾶς πού προσδιορίζονται ἀπό αὐτούς.
- οἶοι (ἐνν. εἰσίν)+ ἀπαρέμφ.: εἶναι τέτοιοι, ὥστε νά..., ἔχουν τήν τάση νά...
- ἀψικόροιοι (ἀπτομαι+κόρος): οἱ «εὐκολοχόρταστοι».
- ὄξειται... αἰ βουλήσεις και οὐ μεγάλα: οἱ ἐπιθυμίες τους εἶναι ἐντονες, ἀλλά δέ διαρκοῦν πολύ.
- οἱ κάμνοντες: οἱ καταπονημένοι, οἱ ἀποσταμένοι».

ὀλιγωροῦμαι· περιφρονοῦμαι (ἀπό τό ὀλίγωρος = ὀλίγος+ώρα = φροντίδα, μέριμμα).

- Ἀμφιάραος· μάντης στό Ἄργος, τόν ὁποῖο κάλεσε ὁ βασιλιάς τῆς πόλης Ἄδραστος νά συμμετάσχει στήν ἐκστρατεία τῶν «Ἐπτά ἐπί Θῆβας». Ἐπειδὴ ὁ Ἀμφιάραος ἀρνήθηκε (γιατί ἤξερε πῶς ἂν πῆγαινε στόν πόλεμο αὐτό θά σκοτωνόταν), ὁ Ἄδραστος θέλησε νά τόν κάμψει μέ πολύτιμα δῶρα, πού δμως ὁ μάντης ἀποποιήθηκε. Στή μυθική αὐτή ἀφήγηση ἀναφέρεται τό ἀκόλουθο ἀπόφθεγμα τοῦ Πιττακοῦ, ἐνός ἀπό τούς Ἐπτά Σοφοῦς.

«Σὺ δέ οὐπω ἔρωτος χρυσῶν ἐγεύσω·

ἦ γάρ ἂν χεῖρας εἶχες ἐτοίμους λαβεῖν»,

πού σημαίνει: Ἀλλά ἐσὺ δέ δοκίμασες ἀκόμη τήν ἐπιθυμία γιά τό χρυσάφι (ἦ: γιά τά χρήματα). Διαφορετικά, θά εἶχες τά χέρια ἐτοιμα νά τό πάρουν.

- κακοῖθεις· αὐτοὶ πού ἔχουν κακό ἦθος, οἱ μοχθηροί.
- ἦ μὲν γάρ ἐλπίς... πάντα· λόγω τῆς ἡλικίας τους, οἱ νέοι ἔχουν πολύ μικρό παρελθόν και πολύ μεγάλο μέλλον. Ἐπειδὴ λοιπόν στό παρελθόν ἀναφέρεται ἡ μνήμη και στό μέλλον ἡ ἐλπίδα, γι' αὐτό στό χαρακτήρα τους ἡ μνήμη δέν παίξει σπουδαῖο ρόλο, ἐνῶ, ἀντίθετα, «ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι».
- και αἰσχυντηλοί... μόνον· εἶναι και ντροπαλοί, γιατί αὐτά πού ξέρουν μόνο εἶναι δσα τους ἔμαθαν («πεπαιδεύονται ὑπὸ τοῦ νόμου» πρβλ. δσα λέγονται σχετικά στόν Κρίτων) και δέ φαντάζονται διαι ὑπάρχουν, ἐκτός ἀπό αὐτά, και ἄλλα πράγματα.
- τῷ ἦθει ζῶσι μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ· ἡ ζωὴ τους κατευθύνεται περισσότερο ἀπό τίς κλίσεις και τό χαρακτήρα τους παρά ἀπό τίς ὑπαγορευσεις τῆς λογικῆς.
- παρά τό Χιλώνειον· ἢ παρά+αἰτιατ. φανερώνει ἐδῶ τήν ἀντίθεση. Οἱ νέοι «ἀμαρτάνουσι», γιατί δέν τηροῦν τό γνωστό ἀπόφθεγμα «μηδὲν ἄγαν» πού ἀποδιδόταν στό Χίλωνα.
- ὕβρις· ὑπέρβαση τοῦ μέτρου, ἀλαζονική συμπεριφορᾶ, αὐθάδεια.
- κακουργία· κακοῖθεια, κακότητα.
- και τὰ ἀδικήματα... κακουργίαν· ἀδικοῦν ἀπό τήν ἀνικανότητά τους νά ἀποφύγουν τίς ὑπερβολές, δχι ἀπό κακία.
- εὐτραπελία· ἀστεειότητα, πείραγμα. Ἡ γάρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν· γιατί τά πειράγματα εἶναι ἓνα εἶδος εὐγενικῆς προσβολῆς.

Β' Ασκήσεις. Θέματα για συζήτηση και εργασίες

1. Νά επισημανθούν και νά ἐτυμολογηθοῦν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου.
2. Νά ἐπισημανθοῦν οἱ ἑλλειπείς προτάσεις τοῦ κειμένου καί νά συμπληρωθοῦν μέ τούς ὄρους πού παραλείφθηκαν.
3. Κατά τόν Ἀριστοτέλη ἡ ἀρετή εἶναι «μεσότης». Νά ἐπισημάνετε στό κείμενο στοιχεῖα συμπεριφορᾶς τῶν νέων, ἀπό τὰ ὁποῖα προκύπτει ὅτι αὐτοί πολλές φορές παραβαίνουν τήν πιό πάνω ἀριστοτελική ἀρχή.
4. Στό ἐπόμενο κεφάλαιο τῆς *Ρητορικής* τοῦ ὁ Ἀριστοτέλης σκιαγραφεῖ τή γεροντική ἡλικία, παρουσιάζοντάς την ὡς ἐντελῶς ἀντίθετη πρός τή νεανική. Προσπαθήστε νά φανταστεῖτε τίς ἰδιότητες πού τῆς ἀποδίδει, στηριζόμενοι στά χαρακτηριστικά τῆς νεανικῆς ἡλικίας πού περιέχονται στήν ἐνότητα.
5. Ποιά ἀπό τὰ χαρακτηριστικά τῶν νέων πού ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης ἐδῶ εἶναι κατά τή γνώμη σας προτερήματα καί ποιά ἐλαττώματα;
6. Νά ἀναζητήσετε στό κείμενο στοιχεῖα πού νά ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν μέγας ψυχολόγος.

4. Τιμές στους εὐεργέτες τῆς πόλης

Ἄ Κατ' Ἀριστοκράτους λόγος τοῦ Δημοσθένη, πού ἐκφωνήθηκε τό 352 π.Χ., ἀνήκει στους δικανικούς του λόγους πού ἀπαγγέλθηκαν σέ δημόσιες δίκες. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀπονείμει ἐξαιρετικές τιμές στόν ἀρχηγό τῶν μισθοφόρων Χαρίδημο γιά τίς ὑπηρεσίες πού εἶχε προσφέρει στήν πόλη τους. Ἀλλά ὁ Ἀθηναῖος Ἀριστοκράτης μέ πρότασή του ζήτησε νά ἐγκριθεῖ ψήφισμα τῆς βουλῆς, μέ τό ὁποῖο νά ἀπονεμηθοῦν καί ἄλλα προνόμια στό Χαρίδημο. Τότε ἕνας ἄλλος Ἀθηναῖος, ὁ Εὐθυκλῆς, ἀντέδρασε καί μέ τό λόγο πού ἔγραψε γιά λογαριασμό του ὁ Δημοσθένης ἐπιδίωξε νά ἀπορριφθεῖ τό ψήφισμα ὡς παράνομο: τό ἐπιχείρημά του ἦταν ὅτι μέ τό ψήφισμα αὐτό οἱ ἀρμοδιότητες τῶν ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων περιορίζονται χωρίς νά ὑπάρ-

χουν βάσιμες ἐλπίδες ὅτι, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ἀριστοκράτης, ὁ Χαρίδημος θά συνέχιζε τίς εὐεργετικές γιά τήν Ἀθήνα δραστηριότητές του.

Ἄξιον τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κάκειν' ἐξετάσαι, πῶς ποθ' οἱ πάλοι τὰς τιμὰς ἔνεμον καί τὰς δωρεῖάς τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐεργέταις, καί ὅσοι πολῖται τύχοιεν ὄντες καί ὅσοι ξένοι. Κἄν μὲν ἴδῃτ' ἐκείνους ἄμεινον ὑμῶν, καλὸν τὸ μιμήσασθαι, ἂν δ' ὑμᾶς αὐτούς, ἐφ' ὑμῖν ἔσται τὸ πράττειν. Πρῶτον μὲν τοίνυν ἐκείνοι Θεμιστοκλέα τὸν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν νικήσαντα καί Μιλτιάδην τὸν ἡγούμενον Μαραθῶνι καί πολλοὺς ἄλλους, οὐκ ἴσα τοῖς νῦν στρατηγοῖς ἀγάθ' εἰργασμένους, οὐ χαλκοὺς ἴστασαν οὐδ' ὑπερηγάπων. Οὐκ ἄρα τοῖς ἑαυτοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦσιν χάριν εἶχον; Σφόδρα γ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καί ἀπεδίδοσάν γε καί αὐτῶν κάκειων ἄξιαν· ὄντες γάρ πολλοῦ πάντες ἄξιοι προῦκρινον ἐκείνους αὐτῶν ἡγεῖσθαι. Ἔστι δὲ σῶφροσιν ἀνθρώποις καί πρὸς ἀλήθειαν βουλομένοις σκοπεῖν πολὺ μείζων τιμὴ τῆς χαλκῆς εἰκόνας τὸ καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν κεκρίσθαι πρώτους. Καί γάρ τοι τῶν ἔργων τῶν τότε', ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδενὸς ἀπεστέρησαν ἑαυτοὺς, οὐδ' ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἂν εἴποι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Θεμιστοκλέους, ἀλλ' Ἀθηναίων, οὐδὲ τὴν Μαραθῶνι μάχην Μιλτιάδου, ἀλλὰ τῆς πόλεως. Νῦν δ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλοὶ τοῦτο λέγουσιν, ὡς Κέρκυραν εἶλε Τιμόθεος καί τὴν μόραν κατέκοψεν Ἰφικράτης καί τὴν περὶ Νάξου ἐνίκα ναυμαχίαν Χαβρίας· δοκεῖτε γάρ αὐτοῖ τῶν ἔργων τούτων παραχωρεῖν τῶν τιμῶν ταῖς ὑπερβολαῖς αἷς δεδώκατ' ἐπ' αὐτοῖς ἐκάστω τούτων.

(Δῆμοσθ. Κατ' Ἀριστοκράτους, 196-198)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *νέμω*: διανέμω, μοιράζω, ἀπονέμω.
- *ἐφ' ὑμῶν ἔστι*: ἀνήκει στή δικαιοδοσία σας, «εἶναι στό χέρι σας».
- *χάλκεος (χαλκοῦς)*: αὐτός πού γίνεται ἀπό χαλκὸ ἢ ὀρείχαλκο (μπροντζο): *χαλκοῦν ἴστημί* τίνα λέγεται γιά ἀγάλματα ἀπό χαλκὸ καί σημαίνει: στήνω χάλκινο ἀνδριάντα.
- *χάριν ἔχω τινί*: αἰσθάνομαι, χρωστώ εὐγνωμοσύνη σέ κάποιον.
- *μόρα*: στρατιωτικὸ τάγμα τῆς Σπάρτης· ὑπῆρχαν 6 *μόραι* ἀπὸ πεζοῦς καί ἵππεις.
- *ἄμεινον ὑμῶν*: ἐννοεῖται: *νέμειν τὰς τιμὰς*.

- *ἀνθρώποις*: δοτική προσωπική (του «κρίνοντος προσώπου»).
- *Κέρκυρα εἶλε Τιμόθεος*: ὁ Τιμόθεος, στρατηγός τῶν Ἀθηναίων, γιός τοῦ Κόνωνα, κατέλαβε τὸ 375 π.Χ. τὴν Κέρκυρα καὶ διέλυσε τὸ σπαρτιατικὸ στόλο κοντὰ στὴ Λευκάδα.
- *Τὴν μόραν κατέκοψεν Ἴφικράτης*: ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἴφικράτης, γνωστός γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις πού εἰσήγαγε στὴν τακτικὴ καὶ τὸν ὅπλισμό τοῦ στρατοῦ, ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στὸν Κορινθιακὸ πόλεμο (395-387 π.Χ.). Ἐξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Κορίνθου ἐξολόθρευσε σπαρτιατικὸ τάγμα 400 ἀνδρῶν.
- *τὴν περὶ Νάξου ναυμαχίαν ἐνίκα Χαθρίας*: ἡ δράση τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χαθρία καλύπτει τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν τοῦ 4. π.Χ. αἰῶνα. Τὸ 376 π.Χ. στὴ Νάξο καταναυμάχησε τὸ σπαρτιατικὸ στόλο, καὶ μὲ τὰ λάφυρα πλούτισε τὸ δημόσιο ταμεῖο.
- *αἷς δεδώκατ'*: ἡ δοτικὴ, ἀπὸ ἔλξη τῆς προηγούμενης λέξης (*ταῖς ὑπερβολαῖς*): κανονικά, περιμέναμε αἰτιατικὴ: *αἷς δεδώκατε*.

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιὰ συζήτηση καὶ ἐργασίες

1. Νὰ ἀναζητηθοῦν παράγωγα καὶ σύνθετα τοῦ *νέμω* καὶ νὰ δοθεῖ ἡ σημασία τους.
2. *Τύχοιεν*: Νὰ αἰτιολογηθεῖ ἡ ἔγκλιση τοῦ ρήματος.
3. Νὰ προσδιοριστεῖ τὸ εἶδος τῶν γενικῶν: *ἄμεινον ὑμῶν, αὐτῶν κάκειων ἄξιαν, πολλοῦ ἄξιοι, πρώτους καλῶν κάγαθων ἀνδρῶν, οὐδενός τῶν ἔργων, Θεμιστοκλέους, τῶν τιμῶν ταῖς ὑπερβολαῖς*.
4. Τί φανερῶνει κατὰ τὴ γνώμη σας ἡ ἀπόδοση κατὰ τὸν 4. αἰῶνα ὀρισμένων στρατιωτικῶν κατορθωμάτων σὲ στρατιωτικούς ἡγέτες (Τιμόθεο, Ἴφικράτη, Χαθρία) καὶ ὄχι σὲ ὀλόκληρη τὴν πόλη;
5. *Οὐδ' ἔστιν οὐδεὶς... ἀλλὰ τῆς πόλεως*: ποῖός ὁ ρόλος τῶν ἡγετῶν στὴν πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ δραστηριότητα μιᾶς χώρας καὶ ποῖός τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν τῆς;

5. Οί νόμοι προστάτες τῶν πολιτῶν

Κοινή πεποίθηση στους ἐπιφανείς συγγραφείς τοῦ 5. καί τοῦ 4. π.Χ. αἰώνα εἶναι ὅτι ὁ νόμος θεμελιώνει καί ἐκφράζει τή δημοκρατία. Ὁ Δημοσθένης, βλέποντας στό πρόσωπο τοῦ Μειδία ἓνα ἰσχυρό καί ἀδίστακτο ἄτομο πού τόν ἀπειλεῖ ἄμεσα, ζητεῖ ἀπό τούς δικαστές του, στόν «Κατά Μειδίου» λόγο του, νά τόν προστατέψουν ἐφαρμόζοντας τό νόμο. Κατά τό ρήτορα, οἱ νόμοι, ἐνῶ εἶναι ἡ ἐλπίδα καί ἡ καταφυγή τοῦ κάθε ἀδικούμενου πολίτη, δέν ἔχουν ἀπό μόνοι τους καμιά δύναμη, εἶναι ἀπλά «γράμματα». Μόνο ὅταν ἐφαρμόζονται πιστά μποροῦν νά κατοχυρώσουν τά ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῶν πολιτῶν ἐξασφαλίζοντάς τους τήν «ἀδειαν», δηλαδή τή βεβαιότητα ὅτι δέν ἔχουν νά φοβηθοῦν τίποτα καί κανέναν.

Μή τοίνυν μηδ' ἔμ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, προήσθε τούτω. Ὅρατε δέ· αὐτίκα δὴ μάλα, ἐπειδάν ἀναστή τὸ δικαστήριον, εἰς ἕκαστος ὑμῶν, ὁ μὲν θᾶττον ἴσως, ὁ δὲ σχολαίτερον, οἰκαδ' ἄπεισιν οὐδὲν φροντίζων οὐδὲ μεταστρεφόμενος οὐδὲ φοβούμενος, οὔτ' εἰ φίλος οὔτ' εἰ μὴ φίλος αὐτῷ συντευξεται τις, οὐδέ γ' εἰ μέγας ἢ μικρός, ἢ ἰσχυρός ἢ ἀσθενής, οὐδέ τῶν τοιούτων οὐδέν. Τί δήποτε; Ὅτι τῇ ψυχῇ τοῦτ' οἶδε καὶ θαρρεῖ καὶ πεπίστευκε τῇ πολιτείᾳ, μηδέν' ἔλξειν μηδ' ὕβριεῖν μηδὲ τυπτήσιν. Εἶτ' ἔφ' ἧς ἀδείας αὐτοὶ πορεύεσθε, ταύτην οὐ βεβαιώσαντες ἐμοὶ θαδιδεῖσθε; Καὶ τίني χρή με λογισμῷ περιεῖναι ταῦτα παθόντα, εἰ περιόψεσθέ με νῦν ὑμεῖς; Θάρρει νῆ Δία, φήσειε τις ἄν· οὐ γάρ ἔτ' οὐδὲν ὕβρισθήσει. Ἐάν δέ, τότε ὀργεῖσθε, νῦν ἀφέντες; Μηδαμῶς, ὦ ἄνδρες δικασταί, μὴ προδῶτε μήτ' ἐμὲ μήθ' ὑμᾶς αὐτοὺς μήτε τοὺς νόμους. Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτ' εἰ θέλοιτε σκοπεῖν καὶ ζητεῖν, τῷ ποτ' εἰσὶν ὑμῶν οἱ αἰεδικάζοντες ἰσχυροὶ καὶ κύριοι τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων, ἐάν τε διακοσίους ἐάν τε χιλίους ἐάν θ' ὅποσουσούν ἢ πόλις καθίση, οὔτε τῷ μεθ' ὄπλων εἶναι συντεταγμένοι μόνοι τῶν ἄλλων πολιτῶν, εὖροιτ' ἄν, οὔτε τῷ τὰ σώματ' ἄριστ' ἔχειν καὶ μάλιστ' ἰσχύειν (τοὺς δικάζοντας), οὔτε τῷ τὴν ἡλικίαν εἶναι νεώτατοι, οὔτε τῶν τοιούτων οὐδενί, ἀλλὰ τῷ τοὺς νόμους ἰσχύειν. Ἡ δὲ τῶν νόμων ἰσχύς τίς ἐστιν; Ἄρ' ἐάν τις ὑμῶν ἀδικούμενος ἀνακράγη, προσδραμοῦνται καὶ παρέσονται βοηθοῦντες; Οὐ· γράμματα γὰρ γεγραμμέν' ἐστί, καὶ οὐχὶ δύναιντ' ἄν τοῦτο ποιῆσαι. Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐστιν; Ὑμεῖς ἐάν βεβαιώτ' αὐτοὺς καὶ παρέχητε κυρίουσ' αἰετῷ δεομένῳ. Οὐκοῦν οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσὶν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς

τοῖς νόμοις. Δεῖ τοίνυν τούτοις βοηθεῖν ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὐτῶ τις ἀδικουμένῳ, καὶ τὰ τῶν νόμων-ἀδικήματα κοινὰ νομίζειν, ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται, καὶ μήτε λητουργίας μήτ' ἔλεον μήτ' ἄνδρα μηδένα μήτε τέχνην μηδεμίαν εὐρῆσθαι, δι' ὅτου παραβάς τις τοὺς νόμους οὐ δώσει δίκην.

(Δημοσθ. Κατὰ Μειδίου, 221-225)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *προῖεμαί τινά τινι*: ἐγκαταλείπω κάποιον στό ἔλεος κάποιου ἄλλου.
- *μὴ τοίνυν μηδ' ἐμ'...* οὔτε λοιπὸν καὶ ἐμένα (ἐνν. νὰ ἐγκαταλείψετε στό Μειδία).
- *αὐτίκα δὴ μάλα*: εὐθύς ἀμέσως.
- *ἀνίσταται τὸ δικαστήριον*: λήγει ἡ συνεδρίαση τοῦ δικαστηρίου (κατὰ λέξη: οἱ δικαστές σηκώνονται γιὰ νὰ φύγουν).
- *σχολαίτερον*: συγκρ. βαθμὸς τοῦ ἐπιρρήματος *σχολαίως* (= ἀργά).
- *μεταστρέφωμαι*: γυρίζω γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου (ἐδῶ: γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσω κάποιον ἐχθρό), ἀλλάζω κατεύθυνση (ἐδῶ: ἀπὸ φόβο).
- *συντυγχάνω*: συναντῶ τυχαῖα.
- *τί δῆποτε (ἢ: δὴ ποτε); Ὅτι...*: γιατί λοιπόν; Γιατί...
- *εἶτ' ἐφ' ἧς.... βαδιεῖσθε; Ἡ λογικὴ-συντακτικὴ σειρά: εἶτα (ὕμεις) βαδιεῖσθε οὐ βεβαιώσαντες ἐμοὶ ταύτην (τὴν ἀδειαν) ἐφ' ἧς ἀδείας (ὕμεις) αὐτοὶ πορεύεσθε;*
- *περιεῖναι*: τοῦ ρήματος *περίεμι* = ἐπιζῶ.
- *περιορῶ τινά*: ἀδιαφορῶ γιὰ κάποιον, τὸν περιφρονῶ.
- *τῶ ποτ' εἰσίν*: τὸ τῶ εἶναι δεύτερος τύπος τῆς δοτικῆς ἐνικῆς ἐρωτηματικῆς ἀντωνυμίας τῆς. Ἡ ἀπάντηση στὴν πλάγια ἐρώτηση δίνεται μὲ τὰ ἐναρθρα ἀπαρέμφοτα: (οὔτε) τῶ εἶναι, (οὔτε) τῶ ἔχειν καὶ ἰσχύειν, (οὔτε) τῶ εἶναι, ἀλλὰ τῶ ἰσχύειν.
- *ἡ πόλις καθίζει*: ἡ πόλις διορίζει, τοποθετεῖ.
- *ἰσχύω*: εἶμαι γεμάτος δύναμη.
- *βεβαιῶ τι*: στερεώνω κάτι, τὸ κατοχυρώνω.
- *νόμος κύριος*: νόμος ἔγκυρος.
- *κοινὰ ἐγκλήματο*: δημόσια ἐγκλήματα.
- *ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται*: ὅπουδῆποτε καὶ ἂν διαπιστωθοῦν. Τὸ ὅτου εἶναι δεύτερος τύπος τῆς γεν. ἐνικῆς τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας *ὅστις-ἧτις-ὅ,τι*.
- *δίκην δίδωμι*: τιμωροῦμαι.

Β' Άσκήσεις. Θέματα για συζήτηση και εργασίες.

1. *Άφέντες, προδώτε*: νά γίνει χρονική άντικατάσταση.
2. *Εἶτ' ἔφ' ἤς ἀδείας... τῶ τούς νόμους ἰσχύειν*: νά αναγνωριστοῦν συντακτικῶς οἱ δοτικές.
3. Νά βρεῖτε καί νά ἀξιολογήσετε τίς ἐκφράσεις μέ τίς ὁποῖες ὁ Δημοσθένης ἐξωτερικεύει τήν ἀγωνία πού τόν κατέχει γιά τή σωτηρία του.
4. Σέ κείμενα πού ἔχετε διδαχτεῖ (*Πρωταγόρα*, *Ἐπιτάφιο* τοῦ Περικλῆ, *Ἀντιγόνη* κτλ.) νά ἀναζητήσετε μαρτυρίες γιά τή σημασία τῆς ὑπάρξεως καί τῆς τηρήσεως τῶν νόμων.
5. *Οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσιν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς νόμοις*: νά ἀναπτυχθεῖ τό περιεχόμενο τῆς προτάσεως αὐτῆς.
6. Ἄναφερόμενοι στό περιεχόμενο τοῦ θέματος πού ἐρμηνεύτηκε, νά συζητήσετε τήν ἀκόλουθη φράση τοῦ Αἰσχίνη: «ὅταν διατηρηθῶσιν οἱ νόμοι τῆ πόλει, σφάζεται καί ἡ δημοκρατία» (*Κατά Κτησ.* 6).

6. Τό ἀθηναϊκό δαιμόνιο

Σέ συνέδριο τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης οἱ Κορίνθιοι, φοβεροὶ ἐχθροὶ τῶν Ἀθηναίων καί ἄμεσα ἐνδιαφερόμενοι γιά τή συντριβή τῆς ναυτικῆς τους δυνάμεως, προσπαθοῦν νά πείσουν τοὺς Σπαρτιατές νά συγκατατεθοῦν στήν κήρυξη τοῦ πολέμου πού θά μείνει γνωστός ὡς Πελοποννησιακός πόλεμος. Γιά νά κάμψουν τοὺς δισταγμούς τους, στηλιτεύουν τήν ἀναβλητικότητα καί τήν ὄλη συντηρητικότητά τους καί προσπαθοῦν νά κεντρίσουν τή φιλοτιμία τους ἀντιπαράσσοντας στά ἐλαττώματά τους τήν ἀποφασιστικότητα τῶν Ἀθηναίων, τή ροπή τους πρὸς τό καινούριο, τήν ἐπεκτατικὴ τους διάθεση καί τό ριψοκίνδυνο χαρακτῆρα τους.

Καί ἄμα, εἶπερ τινές καί ἄλλοι, ἀξιοὶ νομίζομεν εἶναι τοῖς πέλας ψόγον ἐπενεγκεῖν, ἄλλως τε καί μεγάλων τῶν διαφερόντων καθεστώ-

των, περί ὧν οὐκ αἰσθάνεσθαι ἡμῖν γε δοκεῖτε, οὐδ' ἐκλογίσασθαι πώποτε πρὸς οἴους ὑμῖν Ἀθηναίους ὄντας καὶ ὅσον ὑμῶν καὶ ὡς πᾶν διαφέροντας ὁ ἀγὼν ἔσται. Οἱ μὲν γε νεωτεροποιοὶ καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργω ἃ ἂν γνῶσιν· ὑμεῖς δὲ τὰ ὑπάρχοντά τε σώζειν καὶ ἐπιγνῶναι μὴδὲν καὶ ἔργω οὐδὲ τάναγκαῖα ἐξικέσθαι. Αὐθις δὲ οἱ μὲν καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνεύονται καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες· τὸ δὲ ὑμέτερον τῆς τε δυνάμεως ἐνδεᾶ πράξει τῆς τε γνώμης μὴδὲ τοῖς βεβαίοις πιστεῦσαι τῶν τε δεινῶν μὴδέποτε οἰεσθαι ἀπολυθῆσεσθαι. Καὶ μὴν καὶ ἄοκνοι πρὸς ὑμᾶς μελλητὰς καὶ ἀποδημηταὶ πρὸς ἐνδημοτάτους· οἶονται γὰρ οἱ μὲν τῇ ἀπουσίᾳ ἂν τι κτᾶσθαι, ὑμεῖς δὲ τῷ ἐπελθεῖν καὶ τὰ ἐτοῖμα ἂν βλάψαι. Κρατοῦντές τε τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ πλείστον ἐξέρχονται καὶ νικῶμενοι ἐπ' ἐλάχιστον ἀναπίπτουσιν. Ἐτι δὲ τοῖς μὲν σώμασιν ἀλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρώνται, τῇ δὲ γνώμῃ οἰκειοτάτῃ ἔς τὸ πράσσειν τι ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ ἃ μὲν ἂν ἐπινοήσαντες μὴ ἐπεξέλθωσιν, οἰκείων στέρεσθαι ἡγοῦνται, ἃ δ' ἂν ἐπελθόντες κτήσωνται, ὀλίγα πρὸς τὰ μέλλοντα τυχεῖν πράξαντες. Ἦν δ' ἄρα τοῦ καὶ πείρα σφαλῶσιν, ἀντελπίσαντες ἄλλα ἐπλήρωσαν τὴν χρεῖαν· μόνοι γὰρ ἔχουσι τε ὁμοίως καὶ ἐλπίζουσιν ἃ ἂν ἐπινοήσῃσιν διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖσθαι ὧν ἂν γνῶσιν. Καὶ ταῦτα μετὰ πόνων πάντα καὶ κινδύνων δι' ὅλου τοῦ αἰῶνος μοχθοῦσι, καὶ ἀπολαύουσιν ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων διὰ τὸ αἰεὶ κτᾶσθαι καὶ μῆτε ἑορτὴν ἄλλο τι ἡγεῖσθαι ἢ τὸ τὰ δέοντα πράξει ξυμφορὰν τε οὐχ ἦσσαν ἡσυχίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπονον· ὥστε εἴ τις αὐτοὺς ξυνελῶν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μῆτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν μῆτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἔαν, ὀρθῶς ἂν εἴποι.

(Θουκ. Ι, 70)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

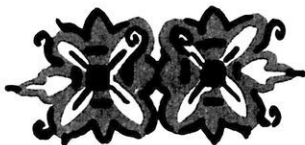
- εἴπερ τις καὶ ἄλλος... εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι· περισσότερο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλον, περισσότερο ἀπὸ ὁποιοσδήποτε ἄλλους.
- τὰ διαφέροντα καθέστηκε μεγάλα· τὰ συμφέροντα ποῦ διακυβεύονται εἶναι μεγάλα.
- πρὸς οἴους... καὶ ὅσον καὶ ὡς... πλάγεις ἐρωτήσεις.
- οὐδὲν (μὴδὲν) ἐπιγινώσκω· δὲν ἐφευρίσκω, δὲν ἐπινοῶ τίποτα.
- ἐξικνοῦμαι τάναγκαῖα· ἀνταποκρίνομαι στὰ ἀπαραίτητα, ἱκανοποιῶ τὶς στοιχειώδεις ἀνάγκες.

- *παρά γνώμην κινδυνευτής*: αυτός πού δείχνεται ρισκίνδυνος παρά τίς αντίθετες υπαγορεύσεις τής λογικής.
- *σώζειν...*, *ἐπιγῶναι...*, *ἐξικέσθαι*: ἀπό τό ἐννοούμενο ὀξεῖς ἔστε.
- *ἐν τοῖς κακοῖς εὐέλπιδες*: αἰσιόδοξοι στίς δύσκολες καταστάσεις.
- *πράττω ἐνδεᾶ τῆς δυνάμεως*: πράττω λιγότερα ἀπό ὅσα μπορῶ.
- *οὐ πιστεύω τοῖς θεθαίοις τῆς γνώμης*: δέν ἔχω ἐμπιστοσύνη στίς ἀσφαλεῖς λύσεις πού μοῦ ὑποδεικνύει ἡ λογική.
- *ἄοκνος*: ἀδίστακτος.
- *μελλήτης*: αὐτός πού διαρκῶς ἀναβάλλει.
- *καί μὴν... μελλήτας*: ἡ πλήρης πρόταση: *καί μὴν ἄοκνοι ('Αθηναῖοι εἰσιν) πρὸς ὑμᾶς (ὄντας) μελλήτας*.
- *τῷ ἐπελθεῖν θλάπτω καί τὰ ἐτοίμα*: ἐπιχειρώντας ἐκστρατεία, θέτω σέ κίνδυνο ἀκόμη καί αὐτά πού ἔχω ἤδη ἀποκτήσει.
- *ἐπ' ἐλάχιστον ἀναπίπτω*: ὑποχωρῶ ὅσο τό δυνατόν λιγότερο.
- *χρῶμαι τῷ σώματι ἄλλοτριωτάτῳ ὑπὲρ τῆς πόλεως*: κατά λέξη: γιά χάρη τῆς πόλης, μεταχειρίζομαι τό σῶμα μου σάν κάτι τό πάρα πολύ ξένο (πρὸς ἐμένα): δηλαδή: γιά τό συμφέρον τῆς πόλης δέ λογαριάζω τή ζωή μου.
- *χρῶμαι τῇ γνώμῃ οἰκειοτάτῃ ἐς τό πράσσειν τι ὑπὲρ τῆς πόλεως*: κατά λέξη: διαφυλάσσω πάρα πολύ τήν κριτική μου ἱκανότητα (ἕρα «οὐ χρῶμαι αὐτῇ ἄλλοτριωτάτῃ») γιά νά κάνω κάτι ὑπὲρ τῆς πόλης: δηλαδή: δέ σκέπτομαι τίποτα ἄλλο παρά μόνο πῶς θά ὠφελήσω τήν πόλη μου.
- *ἐπεξέρχομαί τι*: πετυχαίνω, κατορθώνω κάτι.
- *ἀντελπίζων πληρῶ τήν χρεῖαν*: καλύπτω τό κενό στρέφοντας ἄλλοῦ τίς ἐλπίδες μου.
- *ἔχω τε ὁμοίως καί ἐλπίζω ἃ ἂν ἐπινοήσω*: δταν βάζω κάτι στό μυαλό μου, τρέφω γι' αὐτό ἐλπίδες σάν νά τό ἔχω ἤδη ἀποκτήσει.
- *τήν ἐπιχείρησιν ποιεῖσθαι ὧν ἂν γνώσιν*: ἔλξη ἀντί τοῦ: ... *ποιεῖσθαι (ἐκείνων), ἃ ἂν γνώσιν*.
- *δι' ὄλου τοῦ αἰῶνος*: ἀδιάκοπα, στό «διηνεκές τοῦ χρόνου».

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. Ἐπενεγκεῖν, ἐπινοῆσαι, οἶεσθαι, ἀπολυθήσεσθαι, τυχεῖν: νά ἀναγνωριστοῦν ἀπό συντακτική ἄποψη.
2. Παρά δύναμιν, ἐς τό πράσσειν, διὰ τό ποιεῖσθαι, ἐπὶ τῷ ἔχειν: νά ἀναγνωριστοῦν ἀπό συντακτική ἄποψη οἱ ἐμπρόθετοι προσδιορισμοί.
3. Νά ἐπισημάνετε τά παράγωγα ὀνόματα σέ -τής καί νά δώσετε τή σημασία τους.

4. Νά χαρακτηρίσετε τούς Ἀθηναίους σύμφωνα μέ τήν ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα τους, πού ἐπιχειροῦν οἱ Κορίνθιοι.
5. Ὑπάρχουν στοιχεῖα στό κείμενο πού ἐρμηνεύτηκε, τά ὁποῖα νά δικαιολογοῦν τήν πολιτιστική «ἐκρηξη» τοῦ 5. καί τοῦ 4. π.Χ. αἰώνα στήν Ἀθήνα;
6. Στούς λόγους τῶν Κορινθίων ἔχουμε ἀντιπαράθεση δύο κόσμων, δύο πολιτισμῶν, δύο νοοτροπιῶν. Νά τίς συγκρίνετε σημεῖο πρὸς σημεῖο (ἀκολουθώντας τό κείμενο) καί νά συζητήσετε στήν τάξη τά συμπεράσματά σας.
7. Ξεκινώντας ἀπό τό κείμενο τοῦ θέματος: α) Νά ἀναζητήσετε ὁμοιότητες, ἀπό τήν ἀποψη τοῦ περιεχομένου, μέ ὅσα λέγει ὁ Περικλῆς στόν Ἐπιτάφιό του· β) Νά δείξετε ἂν ὑπάρχουν στά λόγια τοῦ Περικλῆ ἑπαινοί γιά τούς Ἀθηναίους πού παρασιποῦν οἱ Κορίνθιοι.
8. Στούς χαρακτηρισμούς τῶν Κορινθίων ὑπάρχει καί ὁ ἀντίλογος: γιά τόν Ἀριστοφάνη, οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι «ταχύβουλοι» (= παίρνουν ἀποφάσεις γρήγορα) καί «μετάβουλοι» (= ἀλλάζουν τίς ἀποφάσεις τους, ἀφοῦ τίς παροῦν) (Ἀχαρνῆς, 630, 632). Στό κείμενο πού ἐρμηνεύτηκε ὑπάρχουν στοιχεῖα πού θά μπορούσαν, ἔστω καί μερικά, νά δικαιώσουν τόν Ἀριστοφάνη;

7. Ἡ προσωπικότητα ἑνός μεγάλου ἡγέτη

Κατά τό τρίτο ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ ἀθηναϊκός δῆμος, κουρασμένος ἀπό τίς ἀντιζοότητες τοῦ πολέμου, ἄρχισε νά στρέφεται ἐναντίον τοῦ Περικλῆ πού εἶχε ἐξωθήσει τά πράγματα σέ ρήξη μέ τή Σπάρτη. Γιά νά δικαιολογήσει τήν πολιτική του καί νά τονώσει τό ἀγωνιστικό φρόνημα τοῦ δήμου, ὁ μέγας πολιτικός συγκάλεσε τήν ἐκκλησία καί ἐκφώνησε λόγο στούς συμπολίτες του – τόν τελευταῖο λόγο πρὶν ἀπό τό θάνατό του, πού συνέβη τό ἴδιο ἔτος (φθινόπωρο τοῦ 429) ἐξαιτίας τοῦ λοιμοῦ.

Ἡ ἀφήγηση τῶν δραματικῶν ἐκείνων περιστατικῶν δίνει στό Θουκυδίδη τήν εὐκαιρία ἑνός εἶδους μνημοσύνου, μέ τό ὅποιο σκιαγραφεῖ τήν προσωπικότητα τοῦ Ἀθηναίου ἡγέτη, δικαιώνει τήν πολιτική του καί τονίζει πῶς ἡ τελική ἤττα τῆς πόλης ὀφείλεται ὄχι σέ κακοῦς ὑπολογισμούς κατά τήν

ἔναρξ η τοῦ πολέμου ἀλλὰ στήν ἀνικανότητα καί τήν ἀφροσύνη τῶν διαδόχων τοῦ «πρώτου ἀνδρός».

Τοιαῦτα ὁ Περικλῆς λέγων ἐπειράτο τοὺς Ἀθηναίους τῆς τε ἐπ' αὐτὸν ὀργῆς παραλύειν καί ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν ἀπάγειν τὴν γνώμην. Οἱ δὲ δημοσίᾳ μὲν τοῖς λόγοις ἀνεπειθοντο καὶ οὔτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔτι ἔπεμπον ἕξ τε τὸν πόλεμον μᾶλλον ὄρμητο, ἰδίᾳ δὲ τοῖς παθήμασιν ἔλυποῦντο, ὁ μὲν δῆμος ὅτι ἀπ' ἔλασσόνων ὀρμώμενος ἐστέρητο καὶ τούτων, οἱ δὲ δυνατοὶ καλὰ κτήματα κατὰ τὴν χώραν οἰκοδομίας τε καὶ πολυτελέσι κατασκευαῖς ἀπολωλέκότες, τὸ δὲ μέγιστον, πόλεμον ἀντ' εἰρήνης ἔχοντες, οὐ μέντοι πρότερόν γε οἱ ζύμπαντες ἐπαύσαντο ἐν ὀργῇ ἔχοντες αὐτὸν πρὶν ἐξημίωσαν χρήμασιν. Ὑστερον δ' αὐθις οὐ πολλῶ, ὅπερ φιλεῖ ὁμιλος ποιεῖν, στρατηγὸν εἶλοντο καὶ πάντα τὰ πράγματα ἐπέτρεψαν, ὧν μὲν περὶ τὰ οἰκεῖα ἕκαστος ἡλγει ἀμβλύτεροι ἤδη ὄντες, ὧν δὲ ἡ ζύμπασα πόλις προσεδεῖτο πλείστου ἄξιον νομίζοντες εἶναι. Ὅσον τε γὰρ χρόνον προύστη τῆς πόλεως ἐν τῇ εἰρήνῃ, μετρίως ἐξηγεῖτο καὶ ἀσφαλῶς διεφύλαξεν αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐκείνου μεγίστη, ἐπεὶ τε ὁ πόλεμος κατέστη, ὁ δὲ φαίνεται καὶ ἐν τούτῳ προγνοῦς τὴν δύναμιν. Ἐπεβίω δὲ δύο ἔτη καὶ μῆνας ἕξ· καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανεν, ἐπὶ πλέον ἔτι ἐγνωσθῆ ἢ πρόνοια αὐτοῦ ἕξ τὸν πόλεμον. Ὁ μὲν γὰρ ἠσυχάζοντάς τε καὶ τὸ ναυτικὸν θεραπεύοντας καὶ ἀρχὴν μὴ ἐπικτωμένους ἐν τῷ πολέμῳ μηδὲ τῇ πόλει κινδυνεύοντας ἔφη περιέσεσθαι· οἱ δὲ ταῦτα τε πάντα ἕξ τούναντίον ἐπραξαν καὶ ἄλλα ἕξω τοῦ πολέμου δοκοῦντα εἶναι κατὰ τὰς ἰδίας φιλοτιμίας καὶ ἴδια κέρδη κακῶς ἕξ τε σφᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ζυμμάχους ἐπολίτευσαν, ἃ κατορθούμενα μὲν τοῖς ἰδιώταις τιμὴ καὶ ὠφελία μᾶλλον ἦν, σφαλέντα δὲ τῇ πόλει ἕξ τὸν πόλεμον βλάβη καθίστατο. Αἴτιον δ' ἦν ὅτι ἐκεῖνος μὲν δυνατὸς ὧν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος, κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως, καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγε, διὰ τὸ μὴ κτώμενος ἕξ οὐ προσηκόντων τὴν δύναμιν πρὸς ἡδονὴν τι λέγειν, ἀλλ' ἔχων ἐπ' ἀξιώσει καὶ πρὸς ὀργὴν τι ἀντειπεῖν. Ὅποτε γοῦν αἴσθοιτό τι αὐτοὺς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρσοῦντας, λέγων κατέπλησεν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ δεδιότας αὐ ἀλόγως ἀντικαθίστη πάλιν ἐπὶ τὸ θαρσεῖν. Ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή. Οἱ δὲ ὕστερον ἴσοι αὐτοὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους ὄντες καὶ ὀρεγόμενοι τοῦ πρώτος ἕκαστος γί-

γνεσθαι ἐτράποντο καθ' ἡδονὰς τῷ δήμῳ καὶ τὰ πράγματα ἐνδιδόναι. Ἐξ ὧν ἄλλα τε πολλά, ὡς ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ ἀρχὴν ἐχούσῃ, ἡμαρτήθη καὶ ὁ ἐξ Σικελίαν πλοῦς, ὃς οὐ τοσοῦτον γνώμης ἀμάρτημα ἦν πρὸς οὖς ἐπῆσαν, ὅσον οἱ ἐκπέμψαντες οὐ τὰ πρόσφορα τοῖς οἰχομένοις ἐπιγιγνώσκοντες, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας διαβολὰς περὶ τῆς τοῦ δήμου προστασίας τὰ τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀμβλύτερα ἐποίουν καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν πρῶτον ἐν ἀλλήλοις ἐταράχθησαν. Σφαλέντες δ' ἐν Σικελίᾳ ἄλλη τε παρασκευὴ καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῷ πλείονι μορίῳ καὶ κατὰ τὴν πόλιν ἤδη ἐν στάσει ὄντες ὁμῶς δέκα μὲν ἔτη ἀντεῖχον τοῖς τε πρότερον ὑπάρχουσι πολεμίοις καὶ τοῖς ἀπὸ Σικελίας μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ἔτι τοῖς πλείοσιν ἀφαστηκόσι, Κύρῳ τε ὕστερον βασιλέως παιδί προσγενομένῳ, ὃς παρεῖχε χρήματα Πελοποννησίοις ἐς τὸ ναυτικόν· καὶ οὐ πρότερον ἐνέδοσαν ἢ αὐτοὶ ἐν σφίσι κατὰ τὰς ἰδίας διαφορὰς περιπεσόντες ἐσφάλησαν. Τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίσσευσε τότε ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνων καὶ πάνυ ἂν ῥηδίως περιγενέσθαι τῶν Πελοποννησίων αὐτῶν τῷ πολέμῳ.

(Θουκ. II, 65)

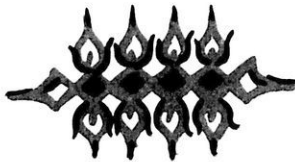
Α' Ἑρμηνευτικὴ παρατήρησις

- *παραλύω τινὰ τῆς ὀργῆς*: καταπραῖνω, μαλακώνω τὴν ὀργὴν κάποιου.
- *ἀπάγω τὴν γνώμην τινὸς ἀπὸ τινος*: ἀπομακρύνω τὴ σκέψην κάποιου ἀπὸ κάτι.
- *ἀναπειθομαι*: ἀλλάζω γνώμη.
- *ἀπ' ἐλασσόνων ὀρμώμενος ἐστέρητο καὶ τούτων*: ἐνῶ στήν ἀρχὴν διέθετε λιγότερα (συγκριτικὰ) ἀγαθὰ, (στή συνέχεια) στερήθηκε ἀκόμη καὶ αὐτὰ.
- *οἱ δυνατοί*: οἱ πλούσιοι.
- *ζημιῶ τινὰ χρήμασι*: τιμῶ κάποιον μὲ πρόστιμο.
- *ὅπερ φιλεῖ ὄμιλος ποιεῖν*: πράγμα πού ὁ λαὸς συνηθίζει νὰ κάνει.
- *ὧν μὲν περὶ τὰ οἰκεία ἕκαστος ἤλγει ἀμβλύτεροι ὄντες*: ἐπειδὴ ἦταν λιγότερο ἐντονος ὁ πόνος τους γιὰ τὰ ἀτομικὰ τους παθήματα.
- *μετρίως ἐξηγεῖτο τῆς πόλεως*: κυβερνοῦσε τὴν πόλιν μὲ σύνεση.
- *ὁ δὲ φαίνεται καὶ ἐν τούτῳ προγνοῦς τὴν δύναμιν τῆς πόλεως*: αὐτὸς (ἐνν. ὁ Περικλῆς) φαίνεται ὅτι καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν (δηλ. τὸν πόλεμο) ἐκτίμησε ἀπὸ πρὶν σωστά τὴ δύναμιν τῆς πόλεως.
- *ἐπὶ πλεόν ἔτι ἐγνώσθη ἡ πρόνοια αὐτοῦ ἐς τὸν πόλεμον*: ἀκόμη περισσότερο ἀποδείχτηκε ἡ ὀρθότητά των προβλέψεων του σχετικὰ μὲ τὸν πόλεμο.

- *ήσυχάζοντας*: αν μείνουν ήσυχοι, αν δέν αναλάβουν δηλαδή άποφασιστική έπιθετική ένεργεια (άλλά κατατρίβουν άπλως τόν αντίπαλο).
- *περιέσεσθαι*, τού περιέιμι: ύπερτερῶ, νικῶ.
- *τῆ πόλει*: δοτική άντιχαριστική, έξαρτώμενη από τό κινδυνεύοντας.
- *έξω του πολέμου*. άσχετα μέ τόν πόλεμο. Έννοεί έξστρατείες τών Άθηναίων δπως έκείνη έναντίον τῆς Μῆλου, πού σέ τίποτα δέν ήταν δυνατόν νά ώφελήσουν στόν πόλεμο κατά τῆς Σπάρτης.
- *φιλοτιμίαι*: φιλοδοξίες.
- *κακῶς έπολίτευσαν ές σφᾶς αὐτούς*: άσκησαν κακή πολιτική γιά τήν πόλη.
- *δυνατός τῶ τε αξιώματι και τῆ γνώμη*: άσκούσε μεγάλη έπιρροή πού πήγαζε και από τό αξιωμα του και από τήν ίσχυρή του διάνοια.
- *χρημάτων διαφανῶς άδωρότατος*: κατά κοινή παραδοχή άδιάφθορος από χρήματα.
- *κατείχε τό πλῆθος έλευθέρως*: έξουσίαζε τό λαό χωρίς νά τόν καταπιέζει (μέ τή συγκατάθεση του λαού).
- *διά τό μή κτώμενος... άντεπειν*: γιατί δέ μιλούσε γιά νά τούς εύχαριστήσσει, έπειδή κατείχε τήν (πολιτική) δύναμη μέ άθέμιτα μέσα, αλλά μπορούσε νά τούς άντιταχθεϊ άκόμη και αν προκαλούσε τήν όργη τους, έπειδή κατείχε τή δύναμη λόγω τῆς έκτιμήσεως πού του έτρεφαν.
- *κατέπλησεν έπί τό φοβεῖσθαι* τούς ένέπνεε φόβο.
- *έτράποντο καθ' ήδονάς τῶ δήμῳ και τὰ πράγματα ένδιδόναι*: ρίχτηκαν στήν έπιτέλεση πράξεων πού εύχαριστούσαν τό δήμο και μέ θυσία άκόμη και τών δημόσιων ύποθέσεων (στίς όρέξεις του).
- *ώς έν μεγάλη πόλει και άρχήν έχούση*: δπως είναι φυσικό σέ μεγάλη πόλη πού άσκει ήγεμονία.
- *άμάρτημα γνώμης*: κακός ύπολογισμός.
- *έπιγινώσκω*: κρίνω, άποφασίζω.
- *κατά τās ιδίας διαβολάς*: έξαιτίας τών προσωπικών τους ραδιουργιών.
- *τά έν τῶ στρατοπέδῳ... έταράχθησαν*: και τή μαχητικότητα του στρατου μείωσαν και γιά πρώτη φορά προκλήθηκε στήν πόλη έμφύλια διαμάχη.
- *άντειχον τοῖς πολεμίοις*: άντιμετώπιζαν τούς έχθρούς.
- *ένδίδωμι* (έδῶ): ύποκύπτω.
- *ίδιαι διαφοραί*: προσωπικές διενέξεις, διχόνοιες.
- *τοσοῦτον... προέγνων*: τόση έπάρκεια δυνάμεως ύπήρχε στήν άρχή του πολέμου, ώστε ό Περικλής νά ύποστηρίξει.
- *Πελοποννησίων αὐτῶν*: τών ίδιων τών Πελοποννησίων (δηλαδή τών Πελοποννησίων μόνων τους, χωρίς τή βοήθεια τών Περσών, τών Συρακοσίων κτλ.).

Β' Θέματα για συζήτηση και εργασίες

1. Ή προσωπικότητα και οι αρχές του Περικλή ως πολιτικού ηγέτη.
2. Ποιά είναι ή τακτική που ακολούθησε ο Περικλής στον Πελοποννησιακό πόλεμο και ποιά ή τακτική των διαδόχων του; Που όφείλεται ή όρθότητα της δικής του τακτικής και οι καταστρεπτικές συνέπειες της τακτικής των διαδόχων του;
3. Πώς θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε: α) τους πολιτικούς που διαδέχτηκαν τον Περικλή και β) τον αθηναϊκό δήμο, σύμφωνα με τις αναλύσεις του Θουκυδίδη;
4. Έγένετό τε λόγω μὲν δημοκρατία, έργω δέ υπό του πρώτου άνδρος αρχή· να αναζητήσετε στην ένότητα στοιχεία που να δείχνουν ότι τό πολίτευμα της Άθηνas, και όταν ακόμη κυριαρχούσε πολιτικά ο Περικλής, ήταν δημοκρατία «έργω», όχι «λόγω».
5. Ύπάρχουν στοιχεία στο κείμενο που να πείθουν ότι ο Περικλής ήταν, εκτός από σπουδαίος πολιτικός, και παιδαγωγός του λαού του;
6. Που φαίνεται και πώς εξηγείται ο θαυμασμός του Θουκυδίδη προς την πατρίδα του, την Άθήνα;
7. Ό Θουκυδίδης έγραψε την Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου όπως αυτή εξέλιχθηκε ως τό 411, αλλά πέθανε πολύ άργότερα. Ύπάρχουν στην ένότητα στοιχεία που να πείθουν ότι είδε τό τέλος εκείνου του πολέμου;

8. Φύση, έμπειρία και παιδεία

Στην Άθήνα ο νόμος προέβλεπε την ανάθεση σε πλούσιους πολίτες όρισμένων μεγάλων δημόσιων δαπανών όπως ή χορηγία και ή τριηραρχία. Όταν οί έπιβαρνώμενοι πολίτες νόμιζαν ότι άδικούνται, είχαν τό δικαίωμα να υποδείξουν άλλο συμπολίτη τους, πλουσιότερο από αυτούς, όποτε ο τελευταίος ήταν υποχρεωμένος ή να αναλάβει ο ίδιος τή δαπάνη ή να ανταλλάξει την περιουσία του με τον ενιστάμενο (άντιδοσις). Ό Ίσοκράτης είχε προκληθεί σε αντίδοση από κάποιο Λυσιμάχο. Γράφοντας με αυτή την ευκαιρία, σε ήλικία 82 έτών, τον «Περί Άντιδόσεως» λόγο του, ο ρήτορας παίρνει άφορμή από τίς έναντίον του διαβολές του Λυσιμάχου για να

κάνει ἔπαινο τῆς ζωῆς του. Στό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ ὁ Ἰσοκράτης μιλάει γιά τή μάθηση γενικά καί τούς παράγοντες πού τήν καθορίζουν. Εἰδικότερα κάνει λόγο γιά τή ρητορική τέχνη καί τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἀπόκτηση καί τήν ἀσκησή της.

Ὁ μὲν οὖν τύπος τῆς φιλοσοφίας τοιοῦτός τις ἔστιν· ἡγοῦμαι δ' ὑμᾶς μᾶλλον ἂν ἔτι καταμαθεῖν τὴν δύναμιν αὐτῆς, εἰ διέλθοιμι τὰς ὑποσχέσεις ἅς ποιούμεθα πρὸς τοὺς πλησιάζειν ἡμῖν βουλομένους. Λέγομεν γὰρ ὡς δεῖ τοὺς μέλλοντας διοίσειν ἢ περὶ τοὺς λόγους ἢ περὶ τὰς πράξεις ἢ περὶ τὰς ἄλλας ἐργασίας πρῶτον μὲν πρὸς τοῦτο πεφυκέναι καλῶς, πρὸς δ' ἂν προηρημένοι τυγχάνωσιν, ἔπειτα παιδευθῆναι καὶ λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην, ἥτις ἂν ἢ περὶ ἐκάστου, τρίτον ἐντριβεῖς γενέσθαι καὶ γυμνασθῆναι περὶ τὴν χρεῖαν καὶ τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν· ἐκ τούτων γὰρ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐργασίαις τελείους γίγνεσθαι καὶ πολὺ διαφέροντας τῶν ἄλλων. Εἶναι δὲ τούτων προσῆκον ἑκατέροις, τοῖς τε διδάσκουσι καὶ τοῖς μανθάνουσιν, ἴδιον μὲν τοῖς μὲν εἰσενέγκασθαι τὴν φύσιν οἷαν δεῖ, τοῖς δὲ δύνασθαι παιδεῦσαι τοὺς τοιοῦτους, κοινὸν δ' ἀμφοτέρων τὸ περὶ τὴν ἐμπειρίαν γυμνάσιον· δεῖν γὰρ τοὺς μὲν ἐπιμελῶς ἐπιστατῆσαι τοῖς παιδευομένοις, τοὺς δ' ἔγκρατῶς ἐμμεῖναι τοῖς προσταττομένοις.

Ταῦτα μὲν οὖν ἔστιν ἃ κατὰ πασῶν λέγομεν τῶν τεχνῶν· εἰ δὲ δὴ τις ἀφέμενος τῶν ἄλλων ἔροϊτό με τί τούτων μεγίστην ἔχει δύναμιν πρὸς τὴν τῶν λόγων παιδείαν, ἀποκρινάμην ἂν ὅτι τὸ τῆς φύσεως ἀνυπέρβλητόν ἐστι καὶ πολὺ πάντων διαφέρει· τὸν γὰρ ἔχοντα τὴν μὲν ψυχὴν εὐρεῖν καὶ μαθεῖν καὶ πονῆσαι καὶ μνημονεῦσαι δυναμένην, τὴν δὲ φωνὴν καὶ τὴν τοῦ στόματος σαφήνειαν τοιαύτην ὥστε μὴ μόνοις τοῖς λεγομένοις ἀλλὰ καὶ ταῖς τούτων εὐαρμοστίαις συμπεῖθειν τοὺς ἀκούοντας, ἔτι δὲ τὴν τόλμαν μὴ τὴν ἀναισχυντίας σημεῖον γιγνομένην, ἀλλὰ τὴν μετὰ σωφροσύνης οὕτω παρασκευάζουσαν τὴν ψυχὴν ὥστε μηδὲν ἤττον θαρρεῖν ἐν δὴ πᾶσι τοῖς πολίταις τοὺς λόγους ποιούμενον ἢ πρὸς αὐτὸν διανοούμενον, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τυχῶν ὁ τοιοῦτος παιδείας μὴ τῆς ἀπηκριβωμένης, ἀλλὰ τῆς ἐπιπολαίου καὶ πᾶσι κοινῆς, τοιοῦτος ἂν εἴη ῥήτωρ οἶος οὐκ οἶδ' εἴ τις τῶν Ἑλλήνων γέγονεν; Καὶ μὲν δὴ κάκεινους ἴσμεν, τοὺς καταδεεστέραν μὲν τούτων τὴν φύσιν ἔχοντας, ταῖς δ' ἐμπειρίαις καὶ ταῖς ἐπιμελείαις προέχοντας, ὅτι γίνονται κρεῖττους οὐ μόνον αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν εὐ μὲν πεφυκότων λίαν δ' αὐτῶν

κατημεληκότων· ὥσθ' ἑκάτερόν τε τούτων δεινὸν ἂν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ποιήσειεν, ἀμφοτέρὰ τε γενόμενα περὶ τὸν αὐτὸν ἀνυπέβλητον ἂν τοῖς ἄλλοις ἀποτελέσειεν.

Περὶ μὲν οὖν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας ταῦτα γινώσκω· περὶ δὲ τῆς παιδείας οὐκ ἔχω τοιοῦτον λόγον εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὁμοίαν οὔτε παραπλησίαν ἔχει τούτοις τὴν δύναμιν. Εἰ γάρ τις διακούσειεν ἅπαντα τὰ περὶ τοὺς λόγους καὶ διακριθῆι μάλλον τῶν ἄλλων, λόγων μὲν ποιητῆς τυχὸν ἂν χαριέστερος γένοιτο τῶν πολλῶν, εἰς ὄχλον δὲ καταστάς, τούτου μόνον ἀποστερηθεῖς, τοῦ τολμᾶν, οὐδ' ἂν φθέγασθαι δυνηθείη.

(Ἴσοκράτη *Περὶ Ἀντιδόσεως*, 186-192)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- οἱ πλησιάζειν βουλόμενοι οἱ μαθητές.
- πεφυκέναι..., παιδευθῆναι..., ἐντριβεῖς γενέσθαι· παράγοντες τῆς ἀγωγῆς εἶναι κατὰ τὸν Ἴσοκράτη ἢ φύση (ἐμφυτες καταβολές), ἢ ἐκπαίδευση καὶ ἢ πείρα.
- γίγνεσθαι... εἶναι· εἰδικὸ ἀπαρέμφοτο (ἀπὸ τὸ λέγομεν).
- δύνασθαι παιδεῦσαι τοὺς τοιούτους· γιατί ἡ παιδαγωγικὴ ἰκανότητα δὲν ὑπάρχει σέ δλους.
- ἐγκρατῶς ἐμμένω· συμμορφώνομαι ἀπόλυτα.
- τούτων· γενικὴ διαιρετικὴ στό ἑκατέροις.
- τοῖς τε διδάσκουσι καὶ τοῖς μανθάνουσι – τοῖς μὲν εἰσενέγκασθαι... τοῖς δὲ δύνασθαι· σχῆμα χιαστό.
- ἢ τῶν λόγων παιδεία· ἢ ρητορικὴ μόρφωση.
- στόμα· λόγος (μετωνυμία).
- εὐαρμοστία· ἁρμονικὴ ἄρθρωση.
- τυχῶν· ὑποθετικὴ μετοχὴ (εἰ τύχοι, ἀπόδ. εἴη ἂν).
- ἀπκριθωμένη παιδεία· ἐκπαίδευση συστηματικὴ καὶ σέ βάθος, ἐκπαίδευση μέ ἀξιώσεις.
- δεινόν· κατηγορούμενο στό ἐννοούμενο ἀντικείμενο τοῦ ποιήσειεν ἂν, ἄνθρωπον.
- καὶ λέγειν καὶ πράττειν· ἀπαρέμφοτα τῆς ἀναφορᾶς στό δεινόν.
- γενόμενα· ὑποθετικὴ μετοχὴ (εἰ γένοιτο – ἀποτελέσειεν ἂν).
- διακριθούμαι· γνωρίζω μέ ἀκρίβεια.

- καθίσταμαι εις ὄχλον· ἐμφανίζομαι μπροστά στο λαό.
- οὐδ' ἂν φθέγξασθαι δυνηθείη· ὁ Ἴσοκράτης ἀρνεῖται στήν ἀγωγή κάθε δύναμη σέ περιπτώσεις σοβαρῶν φυσικῶν ἐλαττωμάτων, ὅπως π.χ. ἡ ἔλλειψη τόλμης. Βέβαια ἄλλοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πλούταρχος, προβάλλουν τήν παντοδυναμία τῆς ἀγωγῆς, ἀλλά ἀναφέρονται κυρίως σέ θέματα ἠθικῆς ἀρετῆς καί ὄχι στήν ἀπόκτηση ἡγετι-
κῶν προσόντων, μέ τά ὁποῖα σχετίζεται ἡ ρητορική ἱκανότητα.

Β' Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. Μέ ποιό ἐπιχειρήμα προσπαθεῖ ὁ Ἴσοκράτης νά ἀποδείξει τήν ὑπεροχή τῆς φύσης «πρός τήν τῶν λόγων παιδείαν»;
2. Ποιά εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ «ἐμπειρίας» καί «παιδείας» γιά τόν Ἴσοκράτη, σύμφωνα μέ ὅσα λέγει στό κείμενο πού ἐρμηνεύτηκε;

9. "Ἐνα ἀμείλικτο κατηγορητήριο

Ἄ «Κατά Ἐρατοσθένους» λόγος τοῦ Λυσία παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά δύο λόγους: α) Γιατί εἶναι ὁ μόνος λόγος πού ἀπαγγέλθηκε ἀπό τόν ἴδιο τό ρήτορα στό δικαστήριο τῆς Ἡλιαίας, τό 403 π.Χ., ἐνῶ οἱ ἄλλοι λόγοι του ἀπαγγέλλονταν ἀπό τούς πελάτες του, γιά λογαριασμό τῶν ὁποίων τούς ἔγραφε, καί β) Γιατί ἀποτελεῖ πολύτιμη ἱστορική πηγή γιά τήν ἐποχή τῆς τυραννίας τῶν Τριάκοντα.

Ἄ Ἐρατοσθένης εἶναι ἕνας ἀπό τούς Τριάκοντα – μετριοπαθῆς ὡστόσο–, τόν ὁποῖο μῆνυσε ὁ Λυσίας ὡς φονιά τοῦ ἀδερφοῦ του. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ καί πού βρίσκεται πρὸς τό τέλος τοῦ λόγου, ὁ ρήτορας, διεκτραγωδώντας τά ἐγκλήματα τῶν Τριάκοντα, προσπαθεῖ νά ἀποτρέψει τό ἐνδεχόμενο νά ἀθωωθεῖ ὁ κατηγορούμενος.

Βούλομαι δὲ ὀλίγα ἑκατέρους ἀναμνήσας καταβαίνειν, τοὺς τε ἐξ ἄστεως καὶ τοὺς ἐκ Πειραιῶς, ἵνα τὰς ὑμῖν διὰ τούτων γεγενημένας συμφορὰς παραδείγματα ἔχοντες τὴν ψῆφον φέρητε. Καὶ πρῶτον μὲν ὅσοι ἐξ ἄστεώς ἐστε, σκέψασθε ὅτι ὑπὸ τούτων οὕτω σφόδρα ἤρχεσθε ὥστε ἀδελφοῖς καὶ υἱεῖσι καὶ πολίταις ἠναγκάζεσθε πολεμεῖν τοιοῦτον πόλεμον, ἐν ᾧ ἠττηθέντες μὲν τοῖς νικήσασι τὸ ἴσον ἔχετε, νικήσαντες δ' ἂν τούτοις ἐδουλεύετε. Καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους οὗτοι μὲν ἂν ἐκ τῶν πραγμάτων μεγάλους ἐκτήσαντο, ὑμεῖς δὲ διὰ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον ἐλάττους ἔχετε· συνωφελεῖσθαι μὲν γὰρ ὑμᾶς οὐκ ἤξιουν, συνδιabάλλεσθαι δ' ἠνάγκαζον, εἰς τοσοῦτον ὑπεροψίας ἐλθόντες ὥστε οὐ τῶν ἀγαθῶν κοινούμενοι πιστοὺς ὑμᾶς ἐκτῶντο, ἀλλὰ τῶν ὀνειδῶν μεταδιδόντες εὖνους ᾤοντο εἶναι. Ἄνθ' ὧν ὑμεῖς νῦν ἐν τῷ θαρραλέῳ ὄντες, καθ' ὅσον δύνασθε, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκ Πειραιῶς τιμωρήσασθε, ἐνθυμηθέντες μὲν ὅτι ὑπὸ τούτων πονηροτάτων ὄντων ἤρχεσθε, ἐνθυμηθέντες δὲ ὅτι μετ' ἀνδρῶν νῦν ἀρίστων πολιτεύεσθε καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθε καὶ περὶ τῆς πόλεως βουλευέσθε, ἀναμνησθέντες δὲ τῶν ἐπικούρων, οὓς οὗτοι φύλακας τῆς σφετέρας ἀρχῆς καὶ τῆς ὑμετέρας δουλείας εἰς τὴν ἀκρόπολιν κατέστησαν. Καὶ πρὸς ὑμᾶς μὲν ἔτι πολλῶν ὄντων εἰπεῖν τοσαῦτα λέγω. Ὅσοι δ' ἐκ Πειραιῶς ἐστε, πρῶτον μὲν τῶν ὄπλων ἀναμνήσθητε, ὅτι πολλὰς μάχας ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ μαχεσάμενοι οὐχ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀλλ' ὑπὸ τούτων εἰρήνης οὔσης ἀφηρέθητε τὰ ὄπλα, ἔπειθ' ὅτι ἐξεκηρύχθητε μὲν ἐκ τῆς πόλεως, ἦν ὑμῖν οἱ πατέρες παρέδοσαν, φεύγοντας δὲ ὑμᾶς ἐκ τῶν πόλεων ἐξητοῦντο. Ἄνθ' ὧν ὀργίσθητε μὲν ὥσπερ ὅτ' ἐφεύγετε, ἀναμνήσθητε δὲ καὶ τῶν ἄλλων κακῶν ἃ πεπόνθατε ὑπ' αὐτῶν, οἱ τοὺς μὲν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοὺς δ' ἐκ τῶν ἱερῶν συναρπάζοντες βιαίως ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἀπὸ τέκνων καὶ γονέων καὶ γυναικῶν ἀφέλκοντες φονεὰς αὐτῶν ἠνάγκασαν γενέσθαι καὶ οὐδὲ ταφῆς τῆς νομιζομένης εἶασαν τυχεῖν, ἠγούμενοι τὴν αὐτῶν ἀρχὴν βεβαιωτέραν εἶναι τῆς παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίας. Ὅσοι δὲ τὸν θάνατον διέφυγον, πολλαχοῦ κινδυνεύσαντες καὶ εἰς πολλὰς πόλεις πλανηθέντες καὶ πανταχόθεν ἐκκηρυττόμενοι, ἐνδεεῖς ὄντες τῶν ἐπιτηδείων, οἱ μὲν ἐν πολεμίᾳ τῇ πατρίδι τοὺς παῖδας καταλιπόντες, οἱ δ' ἐν ξένη γῆ, πολλῶν ἐναντιουμένων ἤλθετε εἰς τὸν Πειραιᾶ.

(Λυσία, Κατὰ Ἐρατοσθένους, 92-97)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *καταβαίνω* καταβαίνω ἀπό τό βήμα (ἀφού τελειώσω τό λόγο μου).
- *οἱ ἐξ ἄστεως* ἡ παράταξη τῆς πόλης. Πρόκειται γιά τοὺς Ἀθηναίους πού ἔμειναν στήν πόλη στίς ἡμέρες τῶν Τριάκοντα, τοὺς ὀποίους, θέλοντας καί μὴ, ὑπηρετήσαν.
- *οἱ ἐκ Πειραιῶς*: οἱ δημοκρατικοί πού εἶχαν καταφύγει στόν Πειραιά καί εἶχαν ἐνωθεῖ μέ τό Θρασύβουλο.
- *σφόδρα ἄρχομαι*: καταπιέζομαι ὡς πολίτης.
- *ύεσι*: τριτόκλιτος τύπος τοῦ δευτερόκλιτου ὁ *υἰός*.
- *ἡττηθέντες*: ἐνδοτική μετοχή.
- *τοῖς νικήσασι τό ἴσον ἔχετε*: βρίσκεστε στήν ἴδια μοίρα, ἔχετε τά ἴδια δικαιώματα μέ τοὺς νικητές (γιατί αὐτοί σᾶς ἀμνήστευσαν).
- *ὁ ἴδιος οἶκος*: ἡ προσωπική περιουσία.
- *συνδιαβάλλεσθαι ἠνάγκαζον*: σᾶς ἀνάγκαζαν νά κατηγορεῖσθε ὡς συνένοχοί τους.
- *τῶν ἀγαθῶν κοινοῦμαι*: μοιράζομαι μέ κάποιον τά ἀγαθά.
- *τῶν ὀνειδῶν μεταδίδωμι*: κάνω κάποιον συμμέτοχο στίς ντροπές μου.
- *ἀνθ' ὧν*: (γιατί νά πάρετε ἐκδίκηση) γιά ὅλα αὐτά...
- *ἐν τῷ θαλαλέῳ εἰμί*: βρίσκομαι σέ ἀσφάλεια, δέν ἔχω νά φοβηθῶ τίποτα.
- *τιμωρήσασθε*: ἐννοεῖται, αὐτοῖς. *Τιμωροῦμαι* τινα = τιμωρῶ κάποιον (γιατί ἐκδίκηση), ἐνῶ *τιμωρῶ* τινι = βοηθῶ κάποιον.
- *ἐνθυμοῦμαι*: λαμβάνω ὑπόψη μου.
- *πολιτεύομαι*: ζῶ ὡς πολίτης.
- *περὶ τῆς πόλεως βουλευόμεαι*: ἀποφασίζω γιά τά συμφέροντα τῆς πόλης.
- *ἐπίκουροι*: ἑπτακόσιοι μισθοφόροι φρουροί πού οἱ Τριάκοντα, γιά νά στερεώσουν τήν κυριαρχία τους, εἶχαν ἐγκαταστήσει στήν Ἀκρόπολη.
- *φεύγω*: ἐξορίζομαι. *Φεύγοντας ὑμᾶς ἐζητοῦντο*: σᾶς ζητοῦσαν ἐνῶ εἴχατε διαφύγει (ἀπαιτοῦσαν ἀπό τίς ξένες πόλεις, ὅπου εἴχατε καταφύγει, νά σᾶς ἐκδώσουν).
- *ἐκ τῶν ἱερῶν*: ὅταν οἱ Τριάκοντα ἄρχισαν τίς διώξεις καί τά ἐγκλήματα, πολλοί δημοκρατικοί ζητοῦσαν μάταια καταφύγιο στοὺς βωμούς τῆς ἀγορᾶς καί στοὺς ναούς.
- *φονέας αὐτῶν ἠνάγκασαν γενέσθαι*: τοὺς ἀνάγκασαν νά αυτοκτονήσουν.
- *ἐνδεῆς εἰμι τῶν ἐπιτηδείων*: στεροῦμαι τά ἀναγκαῖα.

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. *Νικήσαντες δ' ἂν τούτοις ἐδουλεύετε*: νά ἀναλυθεῖ ἡ μετοχή καί νά χαρακτηριστεῖ ὁ

ύποθετικός λόγος πού θά προκύψει.

3. *Ειρήνης ούσης*: νά προσδιοριστεί συντακτικῶς ἡ μετοχή.
3. *Συνδιαβάλλεσθαι, κατέστησαν, ἀφῆρέθησαν, καταλιπόντες*: νά γίνει χρονική ἀντικατάσταση σέ ὄλες τίς φωνές.
4. Ποιά ἐπιχειρήματα ἀφοροῦν τούς «ἐξ ἄστεως» καί ποιά τούς «ἐκ Πειραιῶς»; Νά τά ἀριθμηθεῖτε καί νά χαρακτηρίσετε, γενικά, τά πρῶτα καί τά δεύτερα.
5. Νά μελετήσετε πῶς χρησιμοποιεῖται ἡ ἀντίθεση ὡς μέσο ἐπιτάσεως τῆς ἐνάργειας τῶν ἐπιχειρημάτων.
6. Νά ἀξιολογήσετε τίς ψυχολογικές ἱκανότητες τοῦ Λυσία, καθώς προσπαθεῖ νά στρέψει τούς «ἐξ ἄστεως» ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου.
7. Νά συγκρίνετε τίς ἀυθαιρέσιες τῶν Τριάκοντα, ὅπως ἐκτίθενται στό κείμενο πού ἐρμηνεύτηκε μέ τίς ἀυθαιρέσιες πού περιγράφονται στό κείμενο ἀπό τά *Ἑλληνικά* τοῦ Ξενοφῶντα (σελ. 42) καί νά καταλήξετε σέ συμπεράσματα.

10. Ἀπό τήν πόλη-κράτος στό πανελλήνιο ιδεῶδες

Ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος (442-358 π.Χ.) ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, μέ φιλελεύθερες ἀρχές καί πανελλήνια ιδεῶδη. Ὁ Ξενοφῶν τόν γνώρισε ἀπό κοντά καί θαύμασε τίς ἱκανότητες καί τό ἦθος του, τά ὁποῖα ἐξαίρει στό ἔργο του Ἀγησίλαος. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ὁ εὐγενικός ἐκεῖνος βασιλιάς δίνει χαρακτηριστικά δείγματα τῆς εὐρύτητας τοῦ πνεύματός του, πού τοῦ ἐπέτρεπε, ξεπερνώντας τά στενά πλαίσια τῆς πόλης-κράτους, νά σκέπτεται ὡς Ἑλληνας καί πού τόν ἀνέδειξε πρόδρομο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

᾽Ως γε μὴν φιλόπολις ἦν καθ' ἐν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἶη γράφειν· οἶομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ ὅ,τι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. ᾽Ως δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα ὅτι Ἀγη-

σίλαος, ὅπου ᾤετο τὴν πατρίδα τι ὠφελήσειν οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὔφασίζετο, ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τότε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει φανερός ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὄρων τὸν βασιλέα πειθόμενον; Τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; Ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. Ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἔτιμα δ' εἴ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ θεθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἀξίος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν. Εἴ γε μὴν αὐτὸν καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις εἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἰρεῖν, ὅταν οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; Ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ ὡς ἐν τῇ ἐν Κορινθῷ μάχῃ ὀκτώ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν, οὐκ ἐφησθεὶς φανερός ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα, Φεῦ σου, ὦ Ἕλλάς, ὅποτε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους. Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων ὅτι ἐνδιδοῖτο αὐτοῖς ἢ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων αἰς πάντως ἠλπίζον ἐλεῖν τὰ τείχη, οὐκ ἠθελε προσβάλλειν, λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δεοὶ Ἕλληνίδας πόλεις ἀλλὰ σωφρονίζειν. Εἰ δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἔφη, ἡμῶν αὐτῶν ἀφανιοῦμεν, ὄραν χρὴ μὴ οὐδ' ἔξομεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. Εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέρσῃν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν τούτοις μεθ' ὀποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψειν, δωρεῖται δ' ἐκείνοις οὓς ἂν νομίζῃ λαθόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς ἂν ἠγῆται μάλιστα ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν· ὀρθοὶ μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δὲ τις ἄλλος πῶποτε πλὴν Ἀγησίλαος ἢ ὅπως φύλόν τι ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου ἢ ὅπως τὸ ἀποστᾶν μὴ ἀπόληται ἢ τὸ παράπαν ὡς καὶ βασιλεύς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἕλλησι πράγματα παρέχειν; Ὅς καὶ

πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἑλληνας ὁμως τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῆ
Ἑλλάδι οὐκ ἡμέλεισεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν, ὅ,τι δύναται κακὸν ποιήσων
τὸν βάρβαρον.

(Ξεν. Ἀγησίλαος, VII)

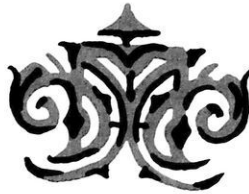
Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *κάθ' ἓν ἕκαστον*: σέ κάθε περίπτωση, λεπτομερειακά.
- *συντείνω εἰς τι*: συμβάλλω σέ κάτι.
- *ὡς ἐν βραχεῖ εἶπεῖν*: γιά νά μιλήσουμε μέ συντομία, γιά νά μήν πολυλογούμε.
- *ὑφίεμαι πόνων*: ἀποφεύγω τούς κόπους.
- *ὡς πλεῖστα*: τό ὡς ἐπιτείνει τόν ὑπερθετικό.
- *δυνατώτατος ὢν*: τό ὢν ἐναντιωματική μετοχή.
- *ἐπιχειρῶ νεώτερόν τι*: καινοτομῶ, ἐπαναστατῶ, ἐπιχειρῶ βίαιη ἀλλαγῆ.
- *ὅς καί πρὸς τούς διαφόρους*: Ἡ ὅς ἔχει σημασία δεικτικῆς ἀντωνυμίας (ἀρχή περιό-
δου).
- *λοιδοροῦμαι ἐπί τινι*: ἐπιπλήττω γιά κάτι.
- *τίθημι ζημίαν*: θεωρῶ ἀπώλεια, ζημιά.
- *καλὸν Ἑλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι*: καλὸν ἐστί, ὕποκ. εἶναι. Τό ἴδιο καί στή φράση:
καλὸν καί μισοπέρην εἶναι.
- *ἐφησθείς*: τοῦ ἐφῆδομαι = χαίρομαι. *Οὐκ ἐφησθείς, φανερός ἐγένετο*: ἔγινε ἀντιληπτός
ὅτι δέ δοκίμασε χαρά.
- *ἡ πόλις ἐνδίδεται τινι*: ἡ πόλη παραδίδεται σέ κάποιον.
- *μισοπέρσης*: αὐτός πού μισεῖ τούς Πέρσες.
- *εἰ δ' αὖ καλὸν καί μισοπέρην εἶναι*: ἐννοεῖται ἡ ἀπόδοση Ἀγησίλαος *εἴπερ τις καί ἄλλος*
μισοπέρσης ἦν (α' εἶδος, τό «πραγματικό»). Ἡ ἐννοούμενη αὐτῆ ἀπόδοση ἐξηγεῖται
λογικά μέ τά: *ὄρωσι μὲν... ἐπεμελήθη δέ...*
- *συμμαχεῖ... τοῦτοις μεθ' ὑποτέρων...*: συμμαχεῖ μέ αὐτούς, μέ ὄποιους ἀπό τούς δύο
(ἀντιμαχομένους).
- *δωρεῖται δ' ἐκείνοις οὖς ἂν νομίζη λαθόντας*: προβαίνει σέ δωρεές πρὸς ἐκείνους πού
νομίζει ὅτι ἀφοῦ πάρουν (τίς δωρεές του)...
- *ἐξ ἧς ἂν ἡγήται*: τό ἐξ ἧς ἀναφέρεται στό ἐννοούμενο *εἰρήνης* καί προσδιορίζει τό
πολεμήσειν.

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. Νά ἀναλυθοῦν καί νά χαρακτηριστοῦν οἱ ὑποθετικοὶ λόγοι τοῦ κειμένου.

2. Νά μελετήσετε και νά αξιολογήσετε τόν τρόπο ἐπιβολῆς τοῦ Ἀγσιλάου στούς ὑπηκόους του.
3. Πῶς κρίνετε τή συμπεριφορά τοῦ Ἀγσιλάου ἀπέναντι στούς ἄλλους Ἕλληνες;
4. Νά δώσετε ἓνα γενικό χαρακτηρισμό τοῦ Ἀγσιλάου σύμφωνα μέ δσα ἀναφέρονται στό κείμενο πού ἐρμηνεύτηκε.
5. Ποιές στροφές τοῦ Ὑμνου στήν Ἐλευθερία σᾶς θυμίζουν οἱ λόγοι τοῦ Ἀγσιλάου σχετικά μέ τήν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων;

11. Εὐδαιμονία καί ὀλιγάρκεια

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Σωκράτης τοῦ Ξενοφῶντα δέν εἶναι ἡ πολὺ-πλευρῆ καί συναρπαστικὴ προσωπικότητα πού συναντοῦμε στούς πλατωνικούς διαλόγους. Θά ἦταν ὡστόσο ἄδικο νά παραθεωρήσει κανεὶς τό ὅτι στά Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντα θρῖσκονται πολλὰ χαρακτηριστικά στοιχεῖα πού φωτίζουν τήν προσωπικότητα καί τή διδασκαλία τοῦ Σωκράτη. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ ὁ φιλόσοφος ἀναλύει τή σημασία τῆς ὀλιγάρκειας καί τῆς ἐγκράτειας, τονίζοντας ὅτι ὁποῖος κοσμεῖται ἀπό τίς ἀρετές αὐτές εἶναι ὄχι μόνο πιό ἀποτελεσματικός στίς ἐπιδιώξεις του ἀλλά καί πιό εὐτυχῆς ἀπό τόν ἀκρατή καί φιλήδοно.

Καί ὁ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπε· Δοκεῖς μοι, ὦ Ἀντιφῶν, ὑπειληφέναι με οὕτως ἀνιαρῶς ζῆν, ὥστε πέπεισμαι σέ μᾶλλον ἀποθανεῖν ἢν ἐλέσθαι ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. Ἴθι οὖν ἐπισκεψώμεθα τί χαλεπὸν ἦσθησαι τοῦ ἐμοῦ βίου. Πότερον ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο ἐφ' ᾧ ἂν μισθὸν λάβωσιν, ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι ᾧ ἂν μὴ βούλωμαι; Ἡ τὴν διαίταν μου φαυλίζεις ὡς ἦττον μὲν ὑγιεινὰ ἐσθίοντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἦττον δὲ ἰσχύον παρέχοντα; Ἡ ὡς χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ διαιτήματα τῶν σῶν διὰ τό

σπανιώτερά τε καὶ πολυτελέστερα εἶναι; Ἡ ὡς ἡδία σοι ἃ σὺ παρασκευάζῃ ὄντα ἢ ἐμοὶ ἢ ἐγῶ; Οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἡδιστα ἐσθίων ἤκιστα ὄψου δεῖται, ὁ δὲ ἡδιστα πίνων ἤκιστα τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; Τά γε μὴν ἰμάτια οἶσθ' ὅτι οἱ μεταβαλλόμενοι ψύχους καὶ θάλπους ἔνεκα μεταβάλλονται, καὶ ὑποδήματα ὑποδοῦνται, ὅπως μὴ διὰ τὰ λυποῦντα τοὺς πόδας κωλύονται πορεύεσθαι· ἤδη οὖν ποτε ἦσθου ἐμὲ ἢ διὰ ψύχος μᾶλλον του ἔνδον μένοντα, ἢ διὰ θάλπος μαχόμενόν τῳ περισκιάς, ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν τοὺς πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; Οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαντες τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελησάντων κρείττους τε γίνονται πρὸς ἃ ἂν μελετῶσι καὶ ῥᾶον αὐτὰ φέρουσιν; Ἐμὲ δὲ ἄρα οὐκ οἶει, τῷ σώματι ἀεὶ τὰ συντυγχάνοντα μελετῶντα καρτερεῖν, πάντα ῥᾶον φέρειν σοῦ μὴ μελετῶντος; Τοῦ δὲ μὴ δουλεύειν γαστρὶ μηδ' ὑπῳ καὶ λαγνείᾳ οἶει τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ἢ τὸ ἕτερα ἔχειν τούτων ἡδία, ἃ οὐ μόνον ἐν χρεῖα ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδας παρέχοντα ὠφελήσειν ἀεὶ; Καὶ μὴ τοῦτο γε οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἴομενοι μηδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται, οἱ δὲ ἡγούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς ἢ γεωργίαν ἢ ναυκληρίαν ἢ ἄλλ' ὅτι ἂν τυγχάνωσιν ἐργαζόμενοι ὡς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. Οἶει οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην ἡδονὴν εἶναι ὅσην ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν τε ἡγεῖσθαι βελτίω γίνεσθαι καὶ φίλους ἀμείνους κτᾶσθαι; Ἐγὼ τοίνυν διατελῶ ταῦτα νομίζω. Ἐὰν δὲ δὴ φίλους ἢ πόλιν ὠφελεῖν δέη, ποτέρῳ ἢ πλείων σχολῇ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὡς ἐγὼ νῦν ἢ τῷ ὡς σὺ μακαρίζεις διαιτωμένῳ; Στρατεύοιτο δὲ πότερος ἂν ῥᾶον, ὁ μὴ δυνάμενος ἄνευ πολυτελοῦς διαίτης ζῆν ἢ ὃ τὸ παρὸν ἀρκοίη; Ἐκπολιορκηθεῖ δὲ πότερος ἂν θᾶπτον, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὐρεῖν δεόμενος ἢ ὁ τοῖς ῥᾶστοις ἐντυγχάνειν ἀρκοῦντως χρώμενος; Ἐοικας, ὃ Ἄντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένῳ τρυφήν καὶ πολυτέλειαν εἶναι· ἐγὼ δ' ἐνομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θείου, καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δ' ἐγγυτάτω τοῦ θείου ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου.

(Ξεν. Ἀπομνημονεύματα, I, 6, 4 – 10)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- Ἄντιφῶν· πρόκειται γιὰ τὸ σοφιστὴ Ἄντιφῶνα.
- ἀνιαρῶς ζῶ· ζῶ θλιβερό βίο.

- *ἐπισκοπῶ*: ἐξετάζω, ἐρευνῶ. *Ἴθι οὖν ἐπισκεψώμεθα*: ἐμπρός λοιπόν, ἄς ἐξετάσουμε. Τό *ἴθι* δέν εἶναι πιά προστακτική, ἀλλά ἔχει προτρεπτική σημασία.
- *ἀπεργάζομαι*: ἀποτελειῶνω, περατώνω.
- *λαμβάνω μισθόν ἐπί τινι*: λαμβάνω μισθό γιά κάτι (πού προσφέρω ἢ θά προσφέρω).
- *ἡ δίαίτα*: ὁ τρόπος ζωῆς, ὁ τρόπος ἱκανοποίησεως τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν.
- *φωλιζῶ*: ὑποτιμῶ, ἀποδοκιμάζω, χλευάζω.
- *διαιτήματα*: νόμοι, κανόνες, τρόπος ζωῆς. Ἐδῶ: τά μέσα ἱκανοποίησεως τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν.
- *οὐκ οἶσθ'* ὅτι... *ἐπιθυμῆι ποτοῦ*: Τό νόημα τῶν λόγων τοῦ Σωκράτη εἶναι πῶς ὁ ὀλιγαρκῆς (αὐτός πού «ἦκιστα ὄψου δεῖται» καί «ἦκιστα τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμῆι ποτοῦ») δοκιμάζει στήν πραγματικότητα μεγαλύτερες ἀπολαύσεις (εἶναι ὁ «ἦδιστα ἐσθίων καί πίνων»).
- *μᾶλλον του*: περισσότερο ἀπό κάποιον (τό *του* εἶναι δεῦτερος τύπος τῆς γενικῆς ἐνικού τῆς ἀόριστης ἀντωνυμίας *τίς, τί*).
- *μελετῶ*: φροντίζω, ἐπιδιώκω.
- *τῷ σώματι ἀεὶ τὰ συντυγχάνοντα μελετῶντα καρτερεῖν*: ἡ φράση προσδιορίζεται ἀπό τό *ἐμέ*, πρὸς τό ὁποῖο συμφωνεῖ κατὰ πτώση ἡ αἰτιολογική μετοχή *μελετῶντα*.
- *ῥᾶον φέρειν*: ἐξαρτᾶται ἀπό τό *οὐκ οἶει*.
- *προχωρῶ*: προοδεύω, πετυχαίνω.
- *σχολή*: ἄνεση χρόνου.
- *ὁ τῶν χαλεπωτάτων... χρώμενος*: τό *χαλεπωτάτων* εἶναι ἀντικείμενο τοῦ *δεόμενος* καί τό *εὐρεῖν* ἀπαρέμφατο τῆς ἀναφορᾶς ἐξαρτώμενο ἀπό τό *χαλεπωτάτων*. Τό *τοῖς ῥάστοις* εἶναι ἀντικείμενο τοῦ *χρώμενος* καί τό *ἐντυγχάνειν* ἀπαρέμφατο τῆς ἀναφορᾶς ἐξαρτώμενο ἀπό τό *ῥάστοις*.

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. *Ἦττον, ῥᾶον, μᾶλλον, εὐ, θᾶττον, ἐγγυτάτω*: νά ἀναγνωριστοῦν ἀπό γραμματική ἄποψη καί νά γραφοῦν οἱ τρεῖς βαθμοὶ τους.
2. Νά ἀναπτυχθοῦν καί νά ἀξιολογηθοῦν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σωκράτη σχετικά μέ τήν ὀλιγάρχεια καί τήν ἐγκράτεια.
3. Ὁ Ἀντιφῶν θεωρεῖ εὐτυχία τήν τρυφή καί τήν πολυτέλεια. Ὁ Σωκράτης, ἀντίθετα, τί θεωρεῖ προϋπόθεση τῆς εὐτυχίας;
4. *Ἐοικας, ὦ Ἀντιφῶν, ...τοῦ κρατίστου*: νά ἀναλυθεῖ τό περιεχόμενο τῆς περιόδου.

12. Ένα μάθημα σέ υπερόπτη νέο

Ὁ Σωκράτης συνήθιζε νά πλησιάζει τούς νέους ἀνθρώπους καί προσπαθοῦσε νά τούς ἀφωπνίσει πνευματικά, ὥστε νά ἀποκτήσουν ἔφεση πρός μάθηση καί σταθερό προσανατολισμό πρός τίς ἠθικές ἀξίες. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἰδειχε πρός τούς νέους πού κατέχονταν ἀπό τή φιλοδοξία νά ἀναμειχθοῦν στά κοινά καί νά πρωταγωνιστήσουν στήν πολιτική ζωή τῆς πόλης, ἐπειδή πίστευε πῶς δέν ἦταν ἐπιτρεπτό νά ἐπιχειρήσουν τό μεγάλο αὐτό ἔργο ἀπαράσκευοι. Ὅταν μάλιστα κάποιος ἀπό τούς νέους αὐτούς συμπεριφερόταν μέ οἴηση καί θεωροῦσε τόν ἑαυτό του πολύ ἀνώτερο ἀπό τούς ἄλλους, ὁ Σωκράτης δέ δίσταζε νά δειχτεῖ καυστικός ἀπέναντί του, ὅπως φαίνεται καί στό πιο κάτω κείμενο.

Τοῖς δέ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηκένοι καί μέγα φρονοῦσιν ἐπί σοφία ὡς προσεφέρετο νῦν διηγήσομαι. Καταμαθῶν γάρ Εὐθύδημον τόν καλόν γράμματα πολλά συνειλεγμένον ποιητῶν τε καί σοφιστῶν τῶν εὐδοκιματάτων καί ἐκ τούτων ἤδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐν σοφία καί μεγάλας ἐλπίδας ἔχοντα πάντων διοίσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καί πράττειν, πῶτον μὲν, αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὐπω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα, εἰ δέ τι βούλοιο διαπράξασθαι, καθίζοντα εἰς ἡνιοποιεῖόν τι τῶν ἐγγῶς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καί αὐτὸς ἦει τῶν μεθ' ἑαυτοῦ τινας ἔχων. Καί πῶτον μὲν πυνθανομένου τινὸς πότερον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν ἢ φύσει τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν, ὥστε πρός ἐκείνον ἀποβλέπειν τὴν πόλιν, ὁπότε σπουδαίου ἀνδρὸς δεηθεῖη, ὁ Σωκράτης βουλόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον εἰρηθεύς εἶπε εἶναι τὸ οἶεσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίγνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν, τὸ δὲ προεστάναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὄν, ἀπὸ ταυτομάτου παραγίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. Πάλιν δέ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθυδήμου, ὄρων αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνεδρίας καί φυλαττόμενον μὴ δόξη τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπί σοφία, Ὅτι μὲν, εἶπε, ὦ ἄνδρες, Εὐθύδημος οὐτοσί ἐν ἡλικία γενόμενος, τῆς πόλεως λόγον περὶ τίνος προτιθείσης, οὐκ ἀφέξεται τοῦ συμβουλευεῖν, εὐδῆλον ἔξ ὧν ἐπιτηδεύει· δοκεῖ δέ μοι καλὸν προοίμιον τῶν δημηγοριῶν παρασκευάσασθαι φυλαττόμενος μὴ δόξη μανθάνειν τι παρὰ του. Δῆλον γάρ ὅτι λέγειν ἀρχόμενος ὧδε προοιμιάσεται· Ἐπαρ' οὐδενὸς μὲν πῶποτε, ὦ ἄνδρες

Ἄθηναῖοι, οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανοὺς ἐξήτησα τούτοις ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλόν τινά μοι γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τάναντία· διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρά τινος, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι. Ὅμως δὲ ὁ τι ἂν ἀπὸ ταυτομάτου ἐπίη μοι συμβουλευσῶ ὑμῖν.' Ἄρμύσειε δ' ἂν οὕτω προοιμιάζεσθαι καὶ τοῖς βουλομένοις παρά τῆς πόλεως ἰατρικὸν ἔργον λαβεῖν· ἐπιτήδειόν γ' ἂν αὐτοῖς εἴη τοῦ λόγου ἄρχεσθαι ἐντεῦθεν· Ἐπαρ' οὐδενὸς μὲν πρόποτε, ὦ ἄνδρες Ἄθηναῖοι, τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐξήτησα διδάσκαλον ἑμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἰατρῶν οὐδένα· διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος οὐ μόνον τὸ μαθεῖν τι παρά τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι μεμαθηκέναι τὴν τέχνην ταύτην. Ὅμως δέ μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε· πειράσομαι γὰρ ἐν ὑμῖν ἀποκινδυνεύων μανθάνειν. Ἅπαντες οὖν οἱ παρόντες ἐγέλασαν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ.

(Ξεν. Ἄπομν. IV, 2, 1 – 5)

Α' Ἑρμηνευτικές σημειώσεις

- *μέγα φρονῶ ἐπὶ τινι*: ἔχω μεγάλη ἰδέα γιὰ κάτι, καυχίμαι γιὰ κάτι.
- *Εὐθύδημος*: δὲν πρόκειται γιὰ τὸ σοφιστὴ Εὐθύδημο τοῦ ὁμώνυμου πλατωνικοῦ διαλόγου, ἀλλὰ γιὰ ἓνα νεαρὸ συνομιλητὴ τοῦ Σωκράτη.
- *προσφέρομαι*: συμπεριφέρομαι.
- *γράμματα*: συγγράμματα.
- *εὐδόκιμος*: διαπρεπής.
- *ὁ ἡλικιώτης*: ὁ συνομήλικος.
- *ἐκ τούτων*: ἐμπρόθ. προσδ. τῆς αἰτίας.
- *ἡνιοποιεῖον*: χῶρος ὅπου κατασκευάζονταν ἢ ἐπιδιορθώνονταν «ἡνία», δηλ. «χαμουρα», «γκέμια».
- *καθίζοντα*: κατηγορ. μετοχὴ ἐξαρτώμενη ἀπὸ τὸ *αἰσθανόμενος*. Στὸν εὐθύ λόγο, θὰ εἴχαμε *ἐκάθιζεν*, πού εἶναι ἀπόδοση τῆς ὑποθέσεως *εἰ... θούλοιο διαπράξασθαι* (ἀόρ. ἐπανάλ. στό παρελθόν).
- *πυνθάνομαι*: ζητῶ νὰ πληροφορηθῶ.
- *συνουσία*: συναναστροφή.
- *κινῶ*: προκαλῶ, «κεντρίζω».
- *εὐήθης* (εὐ + ἥθος): ἀγαθός/ἀφελής, ἀνόητος.
- *ἀπὸ ταυτομάτου*: ἀπὸ μόνο του, χωρὶς προσπάθεια.

- *ή πόλις προτιθήσι λόγον περί τίνος*: ή πόλη συζητεί δημόσια κάποιο θέμα, τό φέρνει σέ δημόσια συζήτηση.
- *παρά του*: τό του γεν. ένικού του άρσενικού τής άόριστης άντωνυμίας *τίς, τί* (β' τύπος).
- *προοιμιάζομαι*: κάνω προοίμιο (πρόλογο, είσαγωγή) στην όμιλία μου.
- *διατετέλεκα φεύγων*: σέ δη μου τή ζωή έχω άποφύγει.
- *άλλά και τό δόζαι*: ένν. μανθάνειν.
- *επιτήδειόν έστι*: είναι πρόσφορο, έξυπηρετικό.
- *πώποτε*: ποτέ ώς τώρα.
- *έν ύμίν άποκινδυνεύων μανθάνω*: μαθαίνω (μιά τέχνη) διακινδυνεύοντας (όρισμένες δοκιμαστικές προσπάθειες) πάνω σέ σάς.

Β' Άσκήσεις. Θέματα για συζήτηση και έργασίες

1. *Ποιητών τε και σοφιστών, τών ήλικιωτών, τών μεθ' έαυτού, άνδρός*: νά προσδιοριστούν οι γενικές άπό συντακτική άποψη.
2. *Τῷ δύνασθαι, όν (πάντων έργων μέγιστον), φεύγων (διατετέλεκα), λέγειν τε και πράττειν*: νά προσδιοριστούν άπό συντακτική άποψη.
3. Γνωρίζετε άπό τήν άρχαία ή τή νέα έλληνική περιπτώσεις επιθέτων πού ή άρχικά καλή σημασία τους έγινε κακή (όπως συνέθε με τό *εὐήθης* = άγαθός/άφελής, άνόητος);
4. Ποιές παρατηρήσεις θά μπορούσαν νά γίνουν για τήν επιχειρηματολογία του Σωκράτη και τήν άποδεικτική της ίσχύ;
5. Τί επιδιώκει και τί πετυχαίνει ό Σωκράτης παρουσιάζοντας άμέσως μετά τή φανταστική δημηγορία του Εϋθυδήμου τή φανταστική δημηγορία του γιατρού;
6. Νά μελετήσετε προσεκτικά τό μύθο του Πρωταγόρα στον όμώνυμο πλατωνικό διάλογο σέ συνδυασμό μέ τά συμπεράσματά του και νά συγκρίνετε τίς άπόψεις του σοφιστή μέ τίς άπόψεις του Σωκράτη σχετικά μέ τήν κατάρτιση του πολιτικού και τίς προϋποθέσεις επιτυχίας στο έργο του.

13. Οί αὐθαιρέσιες τῶν Τριάκοντα

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Πελοποννησιακός πόλεμος (431 – 404 π.Χ.) ἦταν καὶ σύγκρουση ἀντίθετων πολιτευμάτων: τοῦ ὀλιγαρχικοῦ (πού τό ἀντιπροσώπευε ἡ Σπάρτη) καί τοῦ δημοκρατικοῦ (πού τό ἀντιπροσώπευε ἡ Ἀθήνα). Ἦταν λοιπόν φυσικό μετά τήν τελική ἐπικράτηση τῆς Σπάρτης νά ἐγκαθιδρυθοῦν ὀλιγαρχικά πολιτεύματα σέ ὁλόκληρη τήν περιοχή τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας, καί βέβαια στήν Ἀθήνα. Καθώς ὑπῆρχε πάντοτε στήν πόλη αὐτή ἰσχυρό ὀλιγαρχικό κόμμα, οἱ φανατικότεροι ὀπαδοί του ἐσπευσαν, στηριγμένοι στήν εὐνοια τῆς Σπάρτης, νά ἐκμεταλλετοῦν τή συμφορά τῆς πόλης τους καί νά πρωταγωνιστήσουν στήν ἐπικράτηση ἑνός πολιτεύματος πού συγκέντρωνε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν νικητῶν. Εἶναι τό πολίτευμα τῶν Τριάκοντα τυράννων.

Οἱ δὲ τριάκοντα ἠρέθησαν μὲν ἐπεὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τεῖχη καί τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ καθηρέθη· αἰρεθέντες δὲ ἐφ' ᾧτε συγγράφαι νόμους, καθ' οὔστινας πολιτεύσοιντο, τούτους μὲν αἰεὶ ἐμελλον συγγράφειν τε καί ἀποδεικνύναι, βουλήν δὲ καί τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. Ἐπειτα πρῶτον μὲν οὐς πάντες ἤδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας καί τοῖς καλοῖς κάγαθοῖς βαρεῖς ὄντας, συλλαμβάνοντες ὑπήγον θανάτου· καί ἦ τε βουλή ἠδέως αὐτῶν κατεψηφίζετο οἱ τε ἄλλοι ὅσοι συνήδεσαν ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἤχθοντο. Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο βουλευέσθαι ὅπως ἂν ἐξείη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλοιντο, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς Λακεδαιμόνα Αἰσχίνην τε καί Ἀριστοτέλην ἐπεισαν Λύσανδρον φρουροῦς σφίσι συμπράξαι ἐλθεῖν, ἕως δὴ τοὺς πονηροὺς ἐκποδῶν ποιησάμενοι καταστήσαιτο τὴν πολιτείαν· θρέψειν δὲ αὐτοὶ ὑπισχνούντο. Ὁ δὲ πεισθεὶς τοὺς τε φρουροὺς καί Καλλίβιον ἀρμοστήν συνέπραξεν αὐτοῖς πεμφθῆναι. Οἱ δ' ἐπεὶ τὴν φρουρὰν ἔλαβον, τὸν μὲν Καλλίβιον ἐθεράπευον πάση θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαινοῖη ἂ πράττειεν, τῶν δὲ φρουρῶν τούτου συμπέμποντος αὐτοῖς οὐς ἐβούλοντο συνελάμβανον οὐκέτι τοὺς πονηροὺς τε καί ὀλίγους ἀξίους, ἀλλ' ἤδη οὐς ἐνόμιζον ἤκιστα μὲν παρωθουμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δὲ τι ἐπιχειροῦντας πλείστους ἂν τοὺς συνεθέλοντας λαμβάνειν. Τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καί φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετήσῃν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἄτε καὶ φυγῶν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμέ-

νης άντέκοπτε, λέγων ότι οὐκ εἰκός εἶη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς κάγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγώ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῆ πόλει καὶ εἶπομεν καὶ ἐπράξαμεν· ὁ δὲ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρήτο τῷ Θηραμένει) ἀντέλεγεν ότι οὐκ ἐγχωροῖ τὸις πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν· εἰ δέ, ότι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἰς, ἦττόν τι οἶε ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐθήης εἰ.

(Ξεν. Ἑλληνικά, II, 3, 11 – 16)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- αἰρέω - ὦ· κυριεύω. Αἰρέομαι - οὔμαι (μέσο)· προτιμῶ. Αἰρέομαι - οὔμαι (παθ.)· ἐκλέγομαι. Σημασιολογικά, τὸ παθητικὸ τοῦ αἰρέω - ὦ εἶναι τὸ ἀλίσκομαι.
- ἐπεὶ τάχιστα· ἀμέσως ἀφοῦ..., ἀμέσως μόλις...
- συγγράφω καὶ ἀποδείκνυμι νόμους· νομοθετῶ καὶ δημοσιεύω τοὺς νόμους.
- βαρὺς· ἐνοχλητικός, ἐπιζήμιος.
- ὑπάγω τινὰ θανάτου· κατηγορῶ κάποιον γιὰ ἐγκλήμα πού τιμωρεῖται μὲ θάνατο.
- σύνοιδα ἐμαυτῶ· + μτχ. (κατηγορ.)· ἔχω τὴ συναίσθηση ότι..., ξέρω καλά ότι...
- ἄχθῶμαι· ἀγανακτῶ.
- ἔξεστί τινι· + ἀρμφ· ἐπιτρέπεται νά..., εἶναι δυνατόν σέ κάποιον νά...
- Αἰσχίνης καὶ Ἀριστοτέλης· δύο ἀπὸ τοὺς Τριάκοντα.
- Λύσανδρος· Σπαρτιάτης ναύαρχος, ὁ γνωστός νικητὴς τῆς ναυμαχίας στοὺς Αἰγὸς Ποταμούς.
- συμπράττω τινί· συνηγορῶ, βοηθῶ κάποιον νά πετύχει κάτι.
- δῆ· (εἰρωνικό)· βέβαια.
- ἐκποδῶν ποιουμαί τινα· θγάζω κάποιον ἀπὸ τῆ μέση, τὸν ἐξοντώνω (κατὰ λέξη: παραμερίζω κάποιον πού εἶναι μέσα στά πόδια μου καὶ μὲ ἐμποδίζει). Τὸ ἀντίθετο: ἐμποδῶν εἰμί τινι.
- ἀρμοστής· διοικητὴς πού ἀποστελλόταν ἀπὸ τὴ Σπάρτη νά διοικεῖ μιὰ ὑποτελὴ πολιτεία.
- παρωθοῦμαι· παραμερίζομαι, περιφρονοῦμαι.
- Κριτίας καὶ Θηραμένης· οἱ γνωστότεροι ἀπὸ τοὺς Τριάκοντα.
- προπετής εἰμι (προπίπτω)· ἐπιθυμῶ δλόψυχα, ὑποστηρίζω μὲ πάθος.
- φεύγω ὑπὸ τινος· ἐδῶ: ἐξορίζομαι ἀπὸ κάποιον.

- *ἄτε καὶ φυγών*: αἰτιολ. μετοχή. Μὲ τὸ *ἄτε καὶ* εἰσάγεται πρόσθετη αἰτιολόγηση: γιὰ τὸν πρόσθετο λόγο δι... .
- *Θηραμένης ἀντέκοπτε*: ὁ Θηραμένης ἀντιδροῦσε, ἀντιτασσόταν.
- *χρῶμαι οἰκείως τινί*: ἔχω φιλικές σχέσεις μὲ κάποιον.
- *ἐγχωρεῖ τινι*: ἐπιτρέπεται σέ κάποιον.
- *εὐήθης*: ἀγαθός, ἀπλοϊκός, ἀνόητος.
- *ἤττον τι*: κάπως λιγότερο.
- *ἐφ' ὧτε + ἄπρμφ.*: εἰσάγει πρόταση πού περιέχει τοὺς δρους μιᾶς συνθήκης: μὲ τὸν *δρο...*, μὲ τὴ συμφωνία....

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιὰ συζήτηση καὶ ἐργασίες

1. *Πολιτεύοντο, καταστήσαντο, ἐπαινοίη, εἰκός εἴη, ἐγχωροίη*: νά αἰτιολογηθεῖ ἐπαρκῶς ἡ ἐγκλιση τῶν ρημάτων.
2. *Ἐπει καὶ ἐγώ... εἰ δέ, ὅτι Τριάκοντά ἐσμεν*: ποιὸ σκοπὸ ἐξυπηρετεῖ ἡ ἀπότομη μετάβαση ἀπὸ τὸν πλάγιο στὸν εὐθύ λόγο;
3. Σημειώστε τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Τριάκοντα ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐπαγγελίες τοὺς καὶ, γενικότερα, τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τοῦ καθεστώτος τοὺς.

14. «Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστε»

Θέμα τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου Τίμαιος εἶναι ἡ κοσμογονία, ἡ δημιουργία δηλαδή τοῦ σύμπαντος, ἡ ὁποία δίνεται μέσα ἀπὸ ἓνα μυθικὸ πλαίσιο. Στὸ ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ παρουσιάζεται μιὰ συζήτηση τοῦ Σόλωνα μὲ Αἰγύπτιους ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν τοὺς Ἕλληνες «ἀεὶ παῖδας» καὶ αἰτιολογοῦν αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ.

Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν αὐτὸν περὶ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας ὡς διεγένοντο μυθολογεῖν, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν γενεαλογεῖν, καὶ τὰ τῶν ἐτῶν ὅσα

ἦν οἷς ἔλεγεν πειρᾶσθαι διαμνημονεύων τοὺς χρόνους ἀριθμεῖν· καί τινα εἰπεῖν τῶν ἱερέων εὐ μάλα παλαιόν· “ὦ Σόλων, Σόλων, Ἑλληνες αἰεὶ παῖδες ἔστε, γέρων δὲ Ἑλλην οὐκ ἔστιν”. Ἀκούσας οὖν, “Πῶς τί τοῦτο λέγεις;” φάναι. “Νέοι ἔστέ”, εἰπεῖν, “τάς ψυχὰς πάντες· οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι’ ἀρχαίαν ἀκοὴν παλαιάν δόξαν οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολίον οὐδέν. Τὸ δὲ τούτων αἴτιον τόδε. Πολλοὶ κατὰ πολλὰ φθοραὶ γεγόνασιν ἀνθρώπων καὶ ἔσονται, πυρὶ μὲν καὶ ὕδατι μέγιστα, μυρίοις δὲ ἄλλοις ἕτεροι βραχύτεροι. Τὸ γὰρ οὖν καὶ παρ’ ὑμῖν λεγόμενον, ὥς ποτε Φαέθων Ἥλιου παῖς τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ζεύξας διὰ τὸ μὴ δυνατὸς εἶναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁδὸν ἐλαύνειν τὰ τ’ ἐπὶ γῆς συνέκαυσεν καὶ αὐτὸς κεραυνωθεὶς διεφθάρη, τοῦτο μῦθος μὲν σχῆμα ἔχον λέγεται, τὸ δὲ ἀληθές ἐστι τῶν περὶ γῆν κατ’ οὐρανὸν ἰόντων παράλλαξις καὶ διὰ μακρῶν χρόνων γιγνομένη τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῶ φθορά. Τότε οὖν ὅσοι κατ’ ὄρη καὶ ἐν ὑψηλοῖς τόποις καὶ ἐν ξηροῖς οἰκοῦσιν μᾶλλον διόλλυνται τῶν ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ προσοικούντων· ἡμῖν δὲ ὁ Νεῖλος εἰς τε τάλλα σωτήρ καὶ τότε ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας σφῶζει λυόμενος. Ὅταν δ’ αὐ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν, οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν διασφῶζονται βουκόλοι νομεῖς τε, οἱ δ’ ἐν ταῖς παρ’ ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλατταν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται· κατὰ δὲ τήνδε χώραν οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ἀρούρας ὕδωρ ἐπιρρεῖ, τὸ δ’ ἐναντίον κάτωθεν πᾶν ἐπανιέναι πέφυκεν. Ὅθεν καὶ δι’ ἄς αἰτίας τάνθαδε σφῶζόμενα λέγεται παλαιότατα· τὸ δὲ ἀληθές, ἐν πᾶσιν τοῖς τόποις ὅπου μὴ χειμῶν ἐξαίσιος ἢ καὶ ἄπειρος, πλέον, τοτὲ δὲ ἔλαττον αἰεὶ γένος ἐστὶν ἀνθρώπων. Ὅσα δὲ ἢ παρ’ ὑμῖν ἢ τῆδε ἢ καὶ κατ’ ἄλλον τόπον ὧν ἀκοῆ ἴσμεν, εἴ πού τι καλὸν ἢ μέγα γέγονεν ἢ καὶ τινα διαφορὰν ἄλλην ἔχον, πάντα γεγραμμένα ἐκ παλαιοῦ τῆδ’ ἐστὶν ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ σεσωσμένα· τὰ δὲ παρ’ ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρτι κατεσκευασμένα ἐκάστοτε τυγχάνει γράμμασι καὶ ἅπασιν ὁπόσων πόλεις δέονται, καὶ πάλιν δι’ εἰωθότων ἐτῶν ὥσπερ νόσημα ἤκει φερόμενον αὐτοῖς ῥεῦμα οὐράνιον καὶ τοὺς ἀγραμμάτους τε καὶ ἀμούσους ἔλιπεν ὑμῶν, ὥστε πάλιν ἐξ ἀρχῆς οἶον νέοι γίγνεσθε, οὐδὲν εἰδότες οὔτε τῶν τῆδε οὔτε τῶν παρ’ ὑμῖν, ὅσα ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις.

(Πλάτωνος *Τίμαιος*, 22b-23b)

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

- *Δευκαλίων*: γιός του Προμηθέα και πατέρας του Ἴλληνα, ἐπομένως γενάρχης τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τὸν ἐννιάμερο κατακλυσμὸ πού ἐγινε στὶς μέρες του σώθηκαν μέσα σὲ κιβωτὸ μόνο αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγός του Πύρρα, κόρη τοῦ Ἐπιμηθέα.
- *διαγίγνομαι*: ζῶ.
- *ὡς διεγένοντο...* ὅσα ἦν: πλάγιες ἐρωτ. προτάσεις.
- *γενεαλογῶ*: βρίσκω τὴ γενεαλογία κάποιου καὶ τὴν ἐκθέτω.
- *καὶ τὰ τῶν ἐτῶν... ἀριθμεῖν*: ἡ συντακτικὴ σειρά τῶν λέξεων: (*Ἐφη*) *πειρᾶσθαι ἀριθμεῖν τοὺς χρόνους διαμνημονεύων ὅσα τῶν ἐτῶν ἦν (ἐκείνοις) οὕς ἔλεγεν.* Τὸ *διαμνημονεύων* εἶναι τροπικὴ μετοχὴ ἢ δοτικὴ *οἷς* ὀφείλεται σὲ ἔλξη ἀπὸ τὴν ἐννοούμενη δοτικὴ προσωπικὴ *ἐκείνοις*, πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ *ἦν*.
- *τῆδε*: ἐπιρρ. προσδιορισμός.
- *ἐπιχειρεῖν...*, *μυθολογεῖν...*, *γενεαλογεῖν...*, *πειρᾶσθαι...*, *εἰπεῖν*: κτλ. εἰδικὰ ἀπρμφ. ἀπὸ ἓνα ἐννοούμενο λεκτικὸ ρῆμα (ἔφη).
- *πολιός, ἄ, ὄν* (καὶ *ὄς, ὄν*): ἀσπριδερός· *μάθημα πολιόν*: γνώση παλαιά.
- *κατὰ πολλά*: ἀπὸ πολλές αἰτίες.
- *Φαέθων*: ὅπως βλέπουμε, στὸ κείμενο καταβάλλεται προσπάθεια ὁ γνωστός μῦθος νά συνδυαστεῖ μὲ φυσικὰ φαινόμενα καὶ νά ἐρμηνευτεῖ λογικά.
- *ἐλαύνειν*: ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ *μη δυνατὸς εἶναι*.
- *τὸ δὲ ἀληθές ἐστί...* *φθορά*: ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ παρέκκλιση, ἡ ἀλλαγὴ τροχιάς τῶν κινούμενων στὸν οὐρανὸ γύρω ἀπὸ τὴ γῆ (σωμάτων) καὶ (ἐπομένως) ἡ μεγάλη καταστροφὴ ὅσων βρίσκονται στὴ γῆ, (καταστροφὴ) πού γίνεται σὲ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα ἐξαιτίας πολλῆς φωτιάς.
- *λύόμενος*: τροπικὴ μετοχὴ. *Λύομαι* (γιὰ ποταμὸ): πλημμυρίζω.
- *βουκόλοι νομεῖς τε*: γελαδάρηδες καὶ βοσκοί.
- *ἄρουρα (-ης)*: χωράφι, πεδιάδα.
- *ἐπιρρέω*: χύνομαι πάνω σὲ κάτι.
- *τὸ δ' ἐναντίον*: ἀλλὰ ἀντίθετα.
- *ἐπανιέναι πέφυκεν*: ἀπὸ τὴ φύση ἀνυψώνεται.
- *τάνθαδε σωζόμενα*: οἱ παραδόσεις τῆς χώρας μας.
- *ἐξάισιος*: ἄδικος. Γιὰ πράγματα: ὑπερβολικός.
- ... *πλέον, τοτὲ δὲ ἔλαττον*: *πλέον* καὶ *ἔλαττον* εἶναι κατηγορούμενα στὸ γένος (ἀνθρώπων).
- *διαφορὰν ἔχει* (γιὰ πράγματα): εἶναι σημαντικό, ἀξιόλογο.
- *σώζομαι* (γιὰ πράγματα): διασώζομαι, διατηροῦμαι.

- *ὅπως*: ἄντων. οὐδέτ. γένους: ἀντικείμενο τοῦ δέονται.
- *δι' εἰωθότων ἑτών*: κατὰ κανονικά διαστήματα.
- *ἄμουςος, ος, ον*: ἄξεστος, ἀγροῦκος.
- *οἶον νέοι*: σάν νέοι.

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιὰ συζήτηση καὶ ἐργασίες

1. *Μυθολογεῖν, φάσαι*: ποιά εἶναι τὰ ὑποκείμενά τους;
2. *Ἐλλήνες δεῖ παῖδες ἔστε*: νά ἐρμηνεύσετε τή φράση στηριζόμενοι στό περιεχόμενο τῆς ἐνότητας.
3. Ὅσα λέγει ἐδῶ ὁ Πλάτων γιά τίς θεομηνίες καί τίς ἄλλες γεωλογικές καταστροφές παρουσιάζουν ὁμοιότητες μέ ἀφηγήσεις ἄλλων πηγῶν; Ἄν ναι, ποιές εἶναι οἱ ἀφηγήσεις αὐτές καί ποῦ ὀφείλονται οἱ ὁμοιότητες;
4. Ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς παραδόσεως καί τῆς ἱστορικῆς μνήμης γιά τήν αὐτογνωσία τῶν λαῶν;

15. Ὑπεροχή τοῦ προφορικοῦ λόγου σέ σύγκριση μέ τό γραπτό

Στό τελευταῖο μέρος τοῦ πλατωνικοῦ *Φαῖδρου* γίνεται σύγκριση ἀνάμεσα στόν προφορικό καί τό γραπτό λόγο. Εἶναι βέβαια γνωστό πῶς ἡ φιλοσοφική διδασκαλία τοῦ Σωκράτη ἦταν ἀποκλειστικά προφορική ὅ,τι ξέρουμε γι' αὐτόν τό ὀφείλουμε στά ἔργα τῶν μαθητῶν του. Στό παρατιθέμενο ἀπόσπασμα ὁ Σωκράτης προσπαθεῖ νά πείσει τό συνομιλητή του γιά τήν ὑπεροχή τοῦ προφορικοῦ λόγου καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ γραπτοῦ. Ἐκτός ἀπό τό ἐπιχείρημα πού συνάγεται ἀπό τό μῦθο τοῦ Θεῦθ, θά ἀναφέρει στή συνέχεια ὅτι τὰ γραπτά δέ βοηθοῦν τόν ἀναγνώστη νά λύσει τίς ἀπορίες του σχετικά μέ τό περιεχόμενό τους καί ὅτι μποροῦν νά δώσουν ἀφορμή γιά κάθε λογῆς ἐρμηνεία, ἀφοῦ ὁ καθένας τὰ ἀντιλαμβάνεται σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις

του ἢ τὰ συμφέροντά του. Ἡ προτίμηση τοῦ πλατωνικοῦ Σωκράτη στόν προφορικό λόγο ὀφείλεται στό ὅτι μόνο αὐτός ἐξασφαλίζει τή δυνατότητα τοῦ διαλόγου.

ΣΩ. Ἦκουσα τοίνυν περί Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινα θεῶν, οὐ καί τὸ ὄρνειον ἱερὸν ὃ δὴ καλοῦσιν Ἴθιν· αὐτῷ δὲ ὄνομα τῷ δαίμονι εἶναι Θεῦθ. Τοῦτον δὴ πρῶτον ἀριθμὸν τε καὶ λογισμὸν εὐρεῖν καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας τε καὶ κυβείας, καὶ δὴ καὶ γράμματα. Βασιλέως δ' αὐτὸ τότε ὄντος Αἰγύπτου ὀλης Θαμοῦ περί τὴν μεγάλην πόλιν τοῦ ἄνω τόπου ἦν οἱ Ἕλληνες Αἰγυπτίας Θήβας καλοῦσι, καὶ τὸν θεὸν Ἄμμωνα, παρὰ τοῦτον ἐλθὼν ὁ Θεῦθ τὰς τέχνας ἐπέδειξεν, καὶ ἔφη δεῖν διαδοθῆναι τοῖς ἄλλοις Αἰγυπτίοις· ὃ δὲ ἤρετο ἦντινα ἐκάστη ἔχει ὠφελίαν, διεξιόντος δέ, ὅ,τι καλῶς ἢ μὴ καλῶς δοκοῖ λέγειν, τὸ μὲν ἔψεγεν, τὸ δ' ἐπῆνει. Πολλὰ μὲν δὴ περί ἐκάστης τῆς τέχνης ἐπ' ἀμφοτέρα Θαμοῦν τῷ Θεῦθ λέγεται ἀποφῆνασθαι, ἃ λόγος πολὺς ἂν εἴη διελεθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῖς γράμμασιν ἦν, «Τοῦτο δέ, ὦ βασιλεῦ, τὸ μάθημα», ἔφη ὁ Θεῦθ, «σοφωτέρους Αἰγυπτίους καὶ μνημονικωτέρους παρέξει· μνήμης τε γὰρ καὶ σοφίας φάρμακον ἠυρέθη». Ὁ δ' εἶπεν «Ἦ τεχνικώτατε Θεῦθ, ἄλλος μὲν τεκεῖν δυνατὸς τὰ τέχνης, ἄλλος δὲ κρῖναι τίς ἔχει μοῖραν βλάβης τε καὶ ὠφελίας τοῖς μέλλουσι χρῆσθαι· καὶ νῦν σύ, πατήρ ὢν γραμμάτων, δι' εὖνοιαν τοῦναντίον εἶπες ἢ δύναται. Τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἐξῶθεν ὑπ' ἄλλοτριῶν τύπων, οὐκ ἐνδοθεν αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν ἀναμνησκομένους· οὐκ οὖν μνήμης ἀλλὰ ὑπομνήσεως φάρμακον ἠὔρες. Σοφίας δὲ τοῖς μαθηταῖς δόξαν, οὐκ ἀλήθειαν πορίζεις· πολυήκοοι γὰρ σοι γενόμενοι ἄνευ διδασχῆς πολυγνώμονες εἶναι δόξουσιν, ἀγνώμονες ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος ὄντες, καὶ χαλεποὶ συνεῖναι, δοξόσοφοι γεγονότες ἄντι σοφῶν.»

(Πλάτωνα *Φαῖδρος*, 274 c - 275 b).

Α' Ἑρμηνευτικές παρατηρήσεις

– *Ναύκρατις*: πόλη στό Δέλτα τοῦ Νεῖλου, τὸ κυριότερο κέντρο τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων.

- *Ίβις*: ύδρόβιο πτηνό που τό λάτρευαν οί Αιγύπτιοι γιά τόν εϋεργετικό ρόλο του στά χωράφια τους.
- *Θεύ, Θαμουῶς*: ξενικά όνόματα.
- *λογισμός*: λογαριασμός, ύπολογισμός.
- *πεττεία*: παιγνίδι μέ πεσσούς (πούλια).
- *κυβεία*: παιγνίδι μέ κύβους (ζάρια).
- *ἄνω*: πρὸς τή στεριά. *Ἄνω τόπος*: τό νότιο μέρος τῆς Αἰγύπτου.
- *ἦντινα... ἔχοι*: πλάγια ἐρώτηση.
- *ἐπ' ἀμφοτέρα ἀποφαίνομαι*: ἔδω: κατηγορῶ ἢ ἐπαινώ.
- *μοίρα*: μερίδιο, ποσότητα.
- *δύναται*: ὑποκείμενό του *τά γράμματα*.
- *ἀμελετησία*: παραμέληση, ἔλλειψη ἀσκήσεως.
- *πίστις*: ἐγγύηση.
- *πολυγνώμων*: συνετός, παντογνώστης.
- *ἀγνώμων*: ἀνόητος.
- *συνεῖναι*: ἀπαρέμφ. τῆς ἀναφορᾶς, ἐξαρτώμενο ἀπό τό ἐπίθετο *χαλεπός*. *Χαλεπός συνεῖναι*: ἀνυπόφορος στή συναναστροφή.
- *δοξόσοφος*: δοκησίσοφος.
- *ἄτε... ἀναμνησκόμενος*: ἡ αἰτιολογική σημασία τῆς μετοχῆς ἐνισχύεται μέ τήν πρόταξη τοῦ *ἄτε* (ἀντικειμενική αἰτιολογία: ἡ ὑποκειμενική εἰσάγεται μέ τό *ὡς*).

Β' Ἀσκήσεις. Θέματα γιά συζήτηση καί ἐργασίες

1. *Ἦντινα ἔχοι*: νά διατυπωθεῖ ἡ εὐθεία ἐρώτηση.
2. *Βασιλέως, μνήμης, ὠφελίας, μαθόντων*: νά προσδιοριστοῦν οἱ γενικές ἀπό συντακτική ἄποψη.
3. Στήν ἑλληνική μυθολογία ποιά εἶναι τά πῖό γνωστά ἀπό τά πρόσωπα, στά όποία ἀποδίδονται ἐφευρέσεις παρόμοιες μέ τοῦ Θεῦθ;
4. Στό κείμενο βρίσκουμε μιᾶ ἐπιπλέον μαρτυρία τοῦ σεβασμοῦ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς τήν πνευματική παράδοση τῶν Αἰγυπτίων. Εἶναι αὐτή ἱστορικά δικαιολογημένη;
5. Μέ ποιά ἐπιχειρήματα ὁ Πλάτων ἀποδεικνύει τήν ὑπεροχή τοῦ προφορικοῦ λόγου σέ σύγκριση μέ τό γραπτό;
6. Στά ἐπιχειρήματα τοῦ Πλάτωνα θά μπορούσε νά ὑπάρξει καί ἀντίλογος. Νά τόν ἀναπτύξετε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ἀριστοτέλη <i>Ἠθικά Νικομάχεια</i> , 1103 α 14 - 1103 β 25	
2. Ἀριστοτέλη <i>Πολιτικά</i> , 1252 β 27 - 1253 α 29	
3. Ἀριστοτέλη <i>Ρητορική</i> , 1389 α 3 - β 18	
4. Δημοσθένη <i>Κατὰ Ἀριστοκράτους</i> , 196-198	
5. Δημοσθένη <i>Κατὰ Μειδίου</i> , 221-225	
6. Θουκυδίδη <i>Ἱστορία</i> , I, 70	
7. Θουκυδίδη <i>Ἱστορία</i> , II, 65	
8. Ἴσοκράτη <i>Περὶ ἀντιδόσεως</i> , 186-192	
9. Λυσία <i>Κατὰ Ἐρατοσθένους</i> , 92-97	
10. Ξενοφῶντα <i>Ἀγησίλαος</i> , VII	
11. Ξενοφῶντα <i>Ἀπομνημονεύματα</i> , I, 6, 4-10	
12. Ξενοφῶντα <i>Ἀπομνημονεύματα</i> , IV, 2, 1-5	
13. Ξενοφῶντα <i>Ἑλληνικά</i> , II, 2, 11-16	
14. Πλάτωνα <i>Τίμαιος</i> , 22 β - 23 β	
15. Πλάτωνα <i>Φαῖδρος</i> , 274 γ - 275 β.	

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ Γ΄ 1981 (II) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 50.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3560/17-2-81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ – ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ – ΑΦΟΙ ΣΕΡΕΤΗ Α.Ε.

